

IZR. TANÜGYI ÉRTESÍTŐ

Felelős szerkesztő: ÓZER ZSIGMOND.

Megjelen havonként egyszer. — Kiadja az „Orsz. magy. izr. tanító-egyesület”. — Előfizetési ár: Nem tagok számára egész évre 2 frt. — Az egyesület tagjainak díjmentesen jár. — Az előfizetési pénzek és tagsági díjak Tolnai J. Béla egyleti pénztárhoz VII., Óvoda-utca 5. szám alá küldendők. — Szerkesztői iroda: VII., Klauzál-utca 4. sz.

Tartalom: Az állóírás: Adler Simon. — A biblia elbeszélő művészete: Steinthal H. dr. fordította Stern Abrahám. — Távolítsuk el a szirtet: Baum Fülöp. — Nyugalomba. — Példa példákban: Grossmann Mór. — Halálozás. — Levelezés. — Könyvismeretetés: B. — Egyleti élet. — Választmányi ülés. — Árva-alapunk. — Vegyes. — Szerkesztői posta.

Az álló írásról.

Az iskola feladata a gyermekeket szellemileg és erkölcsileg kiképezni; ellátni őket mindazokkal az ismeretekkel, melyekre a gyakorlati életben avagy tanulmányaik folytatásánál szükségük van. Ezen feladat teljesítésével egy percze sem szabad szem elől tévesztenünk a tanulók testi szervezetét és egészségi állapotát; kötelességünk eltávolítani mindazt, ami azokra káros befolyással lehetne és viszont lehetőleg alkalmazni, mi azokra jótékonyan hatna. Hiszen sok esetben a tanító ugy sem tehet semmit; mert ha az iskola nincs az egészségtan szabályainak megfelelőleg építve, ha nincsenek ellátva helyes szerkezetű padokkal, akkor a tanító nem emelhet új iskolaépületet és nem szerezhethet más iskolapadokat. Sok esetben azonban egyenesen a tanítótól függ a gyermek testi egészsége és ilyenkor neki mindent el kell követnie, hogy az ugynevezett iskolai betegségek lehetőleg meggátoltassanak és minél szűkebb körre szorítottassanak.

Ama betegségek közül, melyeket az iskolának tulajdonítanak, a tanulókat leggyakrabban fenyegetik a hátgerinczelgörbülés (scoliosis) és rövidlátás. (miopia) Nincs ugyan eldöntve a kérdés, hogy vajjon az iskola produkálja-e ezen két betegséget, vagy a gyermekben meglévő hajlamot fejleszti; de hát ez elvégre csak másodrendű fontossággal bír. Azonban elvitatlan és a tapasztalat által megerősített tény, hogy az e két bajban szenvedők száma növekedik minél magasabb osztályban megyünk és annál gyakoribb is, minél jobban van valahol az iskoláztatás kifejlődve, például falun ritkább, mint városban. Tapasztalták továbbá, hogy a leányoknál sokkal számosabb esetben fordul elő, mint a fiuknál, mely eset pedig azon körülményben leli magyarázatát, hogy a leányoknál az illem nem engedi meg a szabad mozgást és így mi sem ellensúlyozza iskolai testtartásukat.

Nem állnak rendelkezésünkre e tekintetben a hazai iskolákból vett számszerű adatok; a külföldhöz kell e végből folyamodni. Guillaume 731 iskolás gyermek közül 218-at talált elgörbült gerincoszloppal, mely számba nincsenek belefoglalva azok, kiknél e baj az angol kór következménye. Mayer V. 336 leánytanuló közül 189-nél állapított meg gerinczelgörbülést, még pedig az egyes osztályokban a következőképen:

az I. osztályban	71	közül	31-et	=	43%	,
a II.	"	74	"	42-ét	=	56%
a III.	"	66	"	37-et	=	55%
a IV.	"	70	"	40-et	=	57%
az V.	"	55	"	39-et	=	70%

és végre

Ami a látást illeti Dr. Koppes egy kiseddóvó összes növendékeit megvizsgálta, melyek közt egyetlenegy rövidlátót sem talált. Chon, Reuss, Schulbert és Weber híres szemorvosok, kik 100,000-nél több iskolás gyermeket vizsgáltak meg és ezeknek nagy része hibás szemmel birt, különösen nagy számmal voltak olyanok, kiknek szemei nem birtak egyenlő látóképességgel Bayer E. kinek „Steile Lateinschrift“ című művéből merítjük ez adatokat 441 leánynövendék szemét vizsgálta meg, ezek közül mindkét szemén egyenlő látóképességgel 215 birt, 129-nél a bal- és 97-nél a jobb szem volt gyöngébb.

Magától értetődik, hogy e két baj ily sűrű fellépte régóta gondolkodóba ejtette a tanférfiakat és higienikusokat. Bebizonyították, hogy e tekintetben nagyon sokat vétenek az iskolapadok, de másrészt kétségtelen, hogy túlzás lenne mindazt azok rovására írni, nagy befolyással van arra a növendékeknek az írásnál elfoglalt ülése. Az ez irányban tett megfigyelések és tapasztalatokból azt a következtetést vonták le, hogy a jelenleg használatban lévő dült írás nagyban előmozdítja a fentemlített két bajt és azért e helyébe az álló írás hozandó be. Bebizonyított tény ugyanis, hogy a sorok iránya rendkívül nagy befolyással van az írónak testtartására, mert aki ír, az a szemek alapvonalát párhuzamba akarja hozni a betűk alapvonalával vagyis a sorral, melyen a betűk állanak. (A szemek alapvonala alatt a két szem forgáspontját összekötő vonalat értik.) Erre törekszik természetesen a tanuló is írásközben. Ha tehát a füzet ferdén fekszik előtte, szeme követi ezt az irányt, minek következtében feje balra hajlik, bal vállát lejjebb csuszlatja, jobb vállát pedig feltolja és ez által a gerincoszlop balra ferdül. Vagy ha az írkát a testtől jobbra fektetik, akkor a tanuló fejét jobbra fordítja, jobb válla lefelé csuszlik, bal válla feljebb emelkedik, a gerincoszlop jobbra ferdül. Mindkét esetben a test tartása rendkívüli fárasztó lévén, előregörnyed és az asztalszéléhez nyomódik, mi által a lélegzés és vérkeringés rendes menete akadályozva van. Azonkívül ebben az ülőhelyzetben az egyik szem mindig közelebb van az írkához, mint a másik, a látóképesség nagyon egyenlőtlenül fejlődik.

Ha azonban az írkát az asztal szélével párhuzamba fekteljük, akkor a fent elősorolt bajokon segítve leend. A tanuló testét függélyesen tartja, mi által a felső test saját nehézsége által tartatik egyensúlyban, mindkét váll egyforma magasságban van, és a szemek egyenlő mértékben vannak igénybe véve. Ha az írkát ferdén fekteljük, akkor a gyermek dültén ír, a második vagyis az egyenes tartás mellett az álló írás jó létre. Nálunk eddigelé kevés kivétellel a dült írást alkalmazták. Külföldön azonban különösen Belgium, Angolország, Észak-Amerika és legutóbbi időkben Ausztriában az álló írást tanítják. Nagyon messze vezetne, ha e helyen bővebben ahárnánk szólni azon próbákról, melyeket e tekintetben tettek és idézni az ügy megvizsgálására kiküldött legnagyobb részt orvosi szakértőkből álló bizottság véleményét. Legyen szabad csak annyit megjegyezmem, hogy ezek csaknem kivétel nélkül az álló írás mellett foglaltak állást. Az eszme nálunk is kezd tért hódítani. Sok tanító már behozta iskolájába az álló írást és a mennyiben a miniszter elfogadta a közoktatási tanácsnak múlt évi október 20-án tartott üléséből tett felterjesztését, hogy a tanítóképző intézetek növendékeivel megismertessék az álló írás mibenléte; továbbá, hogy oly ábéczés könyvek adassanak ki, melyekben ez az írás alkalmazva van, remélhető, hogy az álló írás csakhamar elfog terjedni hazánkban is. A fővárosi tanácstól a IX. kerület iskolaszéke kérte ezen írás kötelező behozatalát.

Fel kell említenem, hogy mint minden újításnak ugy ennek is megvannak a maga ellenesei. Különösen két okból nem akarják azt behozni, először is azt tartják, hogy a gyakorlati életben az emberek nagyon nehezen szoknák meg ezt az írást, másodsor, hogy álló írással nem lehet gyorsan írni.

Ezen ellenvetések nem valami nagy fontosságúak és ami különösen az elsőt illeti, nagyon könnyen megdönthetők. Csak kísérjük kissé figyelemmel az emberek írását, úgy azt fogjuk tapasztalni, hogy nagyon sokan, többen mint gondolnánk, használják ezt az írást, daczára, hogy az iskolában nem tanulták. Különösen olyanoknál látjuk nagyon gyakran, kik hivatásuknál fogva nagyon sokat irnak és kik írásközben jöttek rá, hogy az írás mennyivel kevésbé fárasztó, ha egyenesen tartják testüket; azonkívül tapasztalták, hogy ezen kéztartás mellett az írógörcs, mely a sokat író ember kezét bántani szokta, nem áll be oly gyorsan. Hogy az álló írással nem lehetne oly gyorsan írni, mint a dülttel ez sem felel meg teljesen. Igaz, hogy ha valaki dülten irt és később ezzel felakar hagyni nem nagyon könnyen megy, de ha már kezdettől fogva az álló írást alkalmazta, úgy ebben épp oly gyorsaságra fog szert tenni.

Ajánlatos még az állóírás előnyeinek kívül a következő okokból is: minden tanító, ki kezdőket tanított írni észrevehette, hogy kezdetben a gyermekek függélyesen akartak írni és csak lassan szoktak hozzá a ferde íráshoz. Továbbá eddigelé a tanító, ha iskolában bármennyire ügyelt is, hogy a gyermek jól üljön, nem ellenőrizhette, vajjon a gyermek otthon midőn feladatát írta nem-e ült rosszul; ha az álló írást alkalmazza akkor rögtön, mihelyt a gyermek füzetét megnézi tisztában lesz azzal, vajjon a gyermek úgy ült-e mint azt az iskolában tanulta vagy sem.

Látható, hogy az álló írásnak számtalan az előnye és most a tanítókon a sor, hogy azt kipróbálják és aztán alkalmazzák. Legyen e téren is jelszavunk: „Győzzön a jobb.“

Adler Simon.

*

Az állóírás kérdését elejétől fogva figyelemmel kísértem, de nem akartam ez ügyben állást foglalni, míg e tekintetben magam is nem szereztem némi tapasztalatokat. Néhány hónap óta ez írásmódot behozván a következő észleleteket tettem: az állóírás csakugyan elősegíti az egyenes testtartást, csak arról kell gondoskodni, hogy az asztallap distancziája a padtól ne legyen túlnagy. Igen szépen csak kevesen írják, de a formaszépség nivója átlag emelkedett. Igen rossz írás alig fordul elő, amint állóbetűket nem is lehet oly formátlanul rakni, mint a dülteket. A gyorsaságnak azonban, úgy látszik, nem kedvez.

A biblia elbeszélő művészete.*

A vallás szülte a művészeteket mind, Izrael és Juda országaiban is szent helyeken és istentiszteletek alkalmából fel-fel csiráztak a különféle képző művészetek ép úgy, mint költészet, ének, zene és táncz. Ezért mi nemcsak tartalma igazsága szerint tekintjük a szent írást, hanem méltán kell, hogy előadása formájának szépségére is kellő figyelemmel legyünk.

Igaz ugyan, hogy e művészetnek a kultúra fejlődésével rég meg van már egészen sajátos köre, melyben egészen önállóan fejti ki tevékenységét, és ezáltal szellemi életünkön belül teljes önállóságot és külön helyet vívott ki magának. Az azonban hamis nézet, és művelt emberek nem is vallhatják, hogy a művészet csak pajzán játékosdi, avagy luxus, hű czifraság, hogy ellentéte a komolyságnak és igazságnak és csupán csalóka dolog, melyet csak, mert gyorsan el is mulik, engedünk meg magunknak. Az igazság és jószág ugyan magukban véve nem nevezhetők *szépnek*, de minél magasabb és nemesebb értékük, annál szebbé válhatik megjelenésük formája. Különösen minden valódi műremeknek okvetlen ethikai feltétele éppen az, hogy igaz legyen.

* Steinthal H. dr. berlini egyetemi tanár, „Zur Bibel u. Religionsphilosophie“ című művéből. E lapok számára fordította Stern Ábrahám, hittanár.

A költőnek vagy művésznek valóban elébb magában kell átérezni, átélni azt, a mit nekünk előad, ha minket megkapni, megindítani akar, és csak erre találhatja meg közvetlenül és a kifejezésnek azt az igazi formáját, mely szép is egyuttal, különben pedig kárba veszett minden ereje, melyet reá fordít és hidegen hagy minden ékessége, melyet felhasznál.

Oly iratoknak, mint a milyen a szentírás, a melyekből nem csak csupán egyszerű igazságokat, hanem fenséges igazságokat meritünk, tanuskodniok kell egyszersmind szerzőiknek *igaz* érzületéről is. Ezért a bibliai aesthetikának mindenekelőtt erre kell ügyelni.

Ha áll az, hogy Isten szava ugy beszél, mint ember emberhez, azaz nem ugy mint a nagyon művelt író a gondolkozó emberhez, hanem mint a gyermekies kedély beszélni szokott a gyermekhez, akkor a biblia igaz volta már közvetlenül is felismerhető és kell hogy kiválóan a kifejezés abszolút egyszerűségében jelentkezzék. És valóban így is van. A ki az egyszerűségében magasztos fenségét élvezni óhajtja és ennek hatását a kedélyre észlelni kívánja, az olvassa el a bibliát.

Leginkább nyilvánul ez a prófétai beszédekben, a zsoltárookban és példabeszédekben, de az egyszerű elbeszélésekben is — és talán még határozottabban — kimutatható ez a stilisztikai alapvonás. Itt is ott is szembeötlik, hogy a tartalomnak mindenkor megfelel az őt egyedül megillető kifejezés, elannyira, hogy a gondolatot abban a formában véljük hallani, melyben megszületett, és azon szavakkal, melyeket ő maga alkotott meg magának, mintegy azt mondhatnók: Minden dolog és képzet a maga tulajdonnévvel jelentkezik.

Innen van az, hogy a bibliai elbeszélés külső ruházata abszolút egyszerű, egyáltalán minden ékesség nélkül szükölködik, és az az ő ékessége, dicsősége. Ha e végből Homérrel hasonlítjuk össze, mily gazdagság itt, mekkora szegénység amott. A biblia nem ismer hasonlatokat, sem ékes jelzőket, adja egyszerűen a dolgot, és semmi mást, és hatása egészen olyan mint a természeté, mint a valóságé, el nem avul, el nem gyengül sohasem, bármily magas fokra emelkedjék is a kultúra. Miként tél és tavasz, sirhalom és esküvő mindenkoron megradadják az embert, és nincsenek tekintettel annak műveltségi állapotára, olyan a biblia szava is.

Ilyes ékességeknek fogyatékosága folytán szóba sem kerülhetett az a kérdés, hogy a biblia műirodalom-e, avagy népköltészet. Sem az egyik, sem a másik. Egyfelől semmi sem mutatja, hogy a biblia valamelyes része a népből fakadt volna, sőt inkább minden határozottan kidomborodó egyéneket vall szerzőkül, másfelől pedig ezen szerzők annyira az előadott tárgyuk mögé húzódnak, hogy személyességük teljesen eltűnik, és alkotásaik az egyetemes emberi szellem alkotásaiként tűnnek fel.

A bibliai elbeszéléseknek határozott epikai jellegük van; mutatkozik ez különösen bizonyos nyelvi fordulatokban: „ő felemelte hangját és sirt“, „felemelte lábát és ment“. Ekkor felkelt Ábrahám kora reggel, vett kenyeret és egy korsó vizet, és odaadta Hagarnak, vállára tette és elbecsátotta őt gyermekeivel együtt. De daczára ezen terjengősségnek e mellett az elbeszélések nagyon szabatosak. Mindig világos képet nyujtanak néhány rövid vonással. A héber epikus nem kedveli a körülmények részletes kiszinezését, míg az indogerman népek igazi epikusa kiváló sulyt fektet az esemény menetére, a cél nála csak mellékes, addig a héber sietni látszik a cél felé, ha csak rövid, de gyors léptekkel a legegyszerűsebb irányban halad feléje. Egy nestor beszélő kedvéből, avagy egy mesélő csevegő kedvéből, mit sem találunk nála.

Mindebből az következik, hogy a bibliát lassan kell olvasnunk, ha élvezni, érteni akarjuk. A röviden előadott eseteknek időt kell engednünk, hogy tudatunkban tért foglaljanak, ott képpé alakuljanak és kellő hatásuk meg legyen.

(Folytatása következik.)

Távolítsuk el a szirtet!

הוי מתלמידיו של אהרן אהב שלום ורורה שלום.

Hilelnék, Izrael nagy tanítójának, soraim élére tett szavai szolgáljanak mentségül azon eljárásomnak, hogy oly tárgyhoz szólok, mely meggyőződésem szerint jobb lett volna, ha az soha szóba se kerül, Mínthogy azonban azon ügy, melyről szólni akarok, Erdélyi barátom lapjában, a Magy. Zsidó Népiskolában, olyan színben lett feltüntetve, mely hitem szerint, egyesületünknek nem válik üdvére, mint a vidéki választmány egyik szerény tagja, a szóban forgó ügyről nézetemet azon biztos tudatban mondom el, hogy e tekintetben a vidéki választmány legnagyobb része, de egyesületünk többi tagjai is velem egyetértenek.

Erdélyi barátom a „Magy. Zsidó Népiskola“ 5-ik számában többi között következőket írja: „Az állapot oly kétséges a központban, hogy alig hihető, miszerint a megfogyott választmány oly nagyfontosságú, az egyesület érdekeit lelegelevenebben érintő ügyeket, mint a milyenek jelenleg megoldásukat várják, — felelősséggel elintézhessen.“ Ugy látszik, hogy Erdélyi ur két dolgról megfeledkezett. 1. Tudnia kellene, hogy a nagy választmány intézményének meghonosítása óta, minden nagyobb horderejű ügyet a központ, a teljes választmánynyal együtt intéz el és Erdélyi ur is tanuskodhatik róla, hogy ugy a jelenlegi valamint a volt elnökség a közgyűlésnek a nagy választmány hatáskörét körülíró eme határozatát mindig tiszteletben tartotta és a szerint járt el. 2. Ugy látszik, hogy a Magy. Zsidó Népiskola szerkesztője megfeledkezett az utolsó választmányi ülésen nyilvánított bizalmi nyilatkozatokról. Ha Erdélyi ur ezeket emlékezetébe visszaidézi, akkor ugy hiszem, ő is osztja nézetemet, midőn azt mondom, hogy a mostani elnökségnek nemcsak joga, hanem kötelessége az egyesület ügyeit legjobb belátása szerint minden fennakadás nélkül tovább vezetni és hogy az egyesület ügyeinek előbbre vitelét, 3—4 fővárosi kartárs elégedetlensége miatt, abban hagyni sem szabad.

Az utolsó nagyválasztmányi ülés lefolyásából minden figyelmes szemlélő két tényt kétséget nem szenvedő módon ismerhetett föl: 1. Hogy az egyesületi tagok legnagyobb része nem helyesli, ha némely urak a beléjük helyezett bizalmat oly kevésre becsülik, hogy a legcsekélyebb ok miatt, azt visszadobni készek. 2. Bebizonyította az utolsó nagy választmányi ülés, hogy elismeri és méltányolja azok érdemeit, kik az egyesület ügyeit önzetlenül és buzgalommal szolgálják és egy-egy kedves eszméről is kész legalább egyelőre lemondani, csak hogy az egyesület vezetése akadályokba ne ütközzék. Ez volt az oka, hogy miért határozták el, miszerint a jubileumnak ez évben leendő megtartása vagy meg nem tartása tárgyában az elnökség határozzon.

A mondottakat összefoglalva konstatálhatjuk, hogy Erdélyi ur nézete téves és hogy a jelenlegi elnökség birván a tagok általános bizalmát és elismerését nemcsak jogosított, de köteles is a megfogyott választmánynyal az egyesületet az eddigi buzgalommal — minden tekintet nélkül — tovább vezetni és üdvös igyekezetében magát senki által fel nem tartóztatni.

Ne feledjük, hogy ezen eléggé nem sajnálható súrlódás nemcsak egyesületünk felvirágoztatását akadályozza, hanem nagyon káros reánk nézve a külvilág előtt is. Az orsz. magy. izr. tanítóegyesület egyik főérdeme az is, hogy nem csekély mérvben járult hozzá a hazai zsidó tanítóóság tekintélyének öregbítéséhez. Hogy ezen vivmányt megtartjuk-e, ha a külvilág azt látja, hogy nincs köztünk egyetértés, azt mindenki maga kitalálhatja. Vessünk tehát véget e perpatvarnak. Ha vannak egyesületünk kebelében olyan dolgok, melyek nem helyesek, idővel ezeken segíthetünk, de a béke és jó egyetértés mindennek felett! A világ egyik oszlopa, bölcseink szerint — a béke; ez után törekedjünk!

Veszprém.

Baum Fülöp.

Nyugdíjba.

Ezen czim alatt közli a „Presb. Zeitung“ Buxbaum Henrik pozsonyi kartársunk s egyesületünk tiszt. tagjának életrajzát abból az alkalomból, hogy az érdemült tanférfiu legközelebb nyugalomba fog lépni. Adjuk belőle a következőt:

„Buxbaum Henrik, született Pozsonyban 1826. decz. 22-én. Első tanulmányait a hitközség iskolájában végezte. Talmud-ismereteit pedig több híres talmud-tanítótól szerezte meg. Atyja korán elhalt, és neki mint szegény tanulóknak, életfentartásról kellett gondoskodnia. A tanítói pályát választotta, mert már gyermekkorában kitűnő sikerrel tanította gazdagabb tanulóitársait, melynek jövedelméből szülőit segélyezte.

Miután tíz évig mint tanító és nevelő sikeresen működött, meghivatott a pozsonyi cs. kir. normál-iskolába mint nyilvános tanító. Három évi működés után ugyancsak a pozsonyi izr. főleemi iskolába hivatott meg, mely intézetben 1854 nov. 1-től mai napig, tehát negyven évig működött.

Buxbaum Henrik egyike azoknak, kik ritka hűséggel, szeretettel és odaadással csüngnek hivatásukon, kiknek az a magasztos czéljuk, hogy úgy hivatásuknak, mint saját maguknak tiszteletet, becsületet és elismerést szerezzenek. Az iskolaügy terén szerzett tapasztalatait eleinte bécsi lapokban közölte, u. m.: „Oesterreichischer Schulbote“, „Wiener Nachrichten“ és „Neueste Nachrichten“-ben. Később azonban magyar lapokban is közölt számtalan paedagogiai és politikai czikket, különösen a „Presburger Zeitung“-ban, mely lap szerkesztőségébe Pablacsek Mórítz igazgató, Höchel Ármin és Dux Adolf vezették be. Paedagogiai czikkeken kívül írt több novellát is, melyeket szívesen olvastak. Ilyenek voltak: „Kép a régi Magyarországból“, „Isore“, „Riose“ — írt azon kívül számtalan tárczát is. A „Tagblatt“ és „Grenzbote“-be is igen szorgalmasan dolgozott, utóbbinak „Képek a zsidó utczából“ czimű rovatát „Habermus“ álnév alatt vezette. Több bécsi politikai lapot levelezésekkel látott el, különösen a „Presse“-t, „Oesterreichische Zeitung“-ot, „Neues Fremdenblatt“-ot, „Deutsche Zeitung“-ot, „Wiener allgemeine Zeitung“-ot stb. A „Presburger Zeitung“ számára számos novellát fordított magyarból. Minden munkájából kitűnik a hazafias érzelem, az emberszeretet s a haladás, mely zászlójára volt írva. Lépést tartott a modern paedagogiával, egyike volt Pozsony ama kevés tanítóinak, kik apostoli buzgalommal terjesztették a magyar nyelvet. Eme buzgóságának köszönheti, hogy Róth József kir. tanácsos és tanfelügyelő ajánlatára az oktatásügyi miniszter, az állami tanítónő-képezdei igazgató-tanács tagjává és a női házi ipariskola tanítójává nevezte ki, a hol is az intézet fennállásáig működött. 1872-ben, mikor a pozsonyi hitközségnek Bunczl M. iskolaszéki elnöke lett, az anyagi helyzete is javult. 1875-ben, Buxbaum 25 éves működésének emlékére a hitközség megülte jubileumát, mely alkalommal Bunczl következő szavakat intézte hozzá: „Nem arannyal, de elismeréssel jutalmazzuk a tanítót. 1880-ban az orsz. izr. tanító-edyesület tiszteletbeli tagjává választotta és mint az állami reáliskola hitoktatója nagy elismerést aratott. A ki tudja, hogy mit jelent izr. tanítónak 40 évig egy helyen és egy iskolában működni, minő küzdelmeket kelle kiállania, hogy Damokles kardja: a felmondás, félévről-félévre a feje fölött lebegett; zsidó iskolában, hol a vakáció szó ismeretlen volt, hol fanatizmus és bosszúvágy nem átallotta a családos tanítót minden igaz ok nélkül a legnagyobb inségbe juttatni — és hangsúlyozzuk, hogy a tanítók helyzete ilyen volt általában — az felbirja fogni, hogy mit tesz félszázadig ezen a téren kitarítani és egy községet 40 évig becsületben szolgálni. Szépen nyilatkozott róla Róth királyi tanfelügyelő, mondván: B. érdemeit nem méltányolhatjuk eléggé. Buxbaum Henrik ur isten kegyelméből volt tanító, kiért számtalan

gyermek és szülének a szíve dobogott és reméljük, hogy a hitközség, ezen eminens emberbaráti testület B. urnak, ki becsületben szolgált és becsületben megöszült, nyugalomba vonulását, hozzá méltó módon fogja megünnepelni“.

A példa példákban.

(Egy tanító barátom naplójegyzeteiből.)

Régen és méltán el van ismerve, hogy a példa a legintenzivebb és hatásában a legszebb eredményre vezető nevelési eszköz. Önként és föltétlenül következik ebből, hogy a tanító erre való tekintetből szigoruan ügyeljen minden tetteire, minden mozdulatára; legyen minden cselekedete ethikailag, erkölcsileg helyes, kifogástalan, mert példájával száz meg száz fogékony gyermeki léleknek adja meg jövőendő cselekedeteire az irányt, az elhatározó lökést.

A példa valóban megbecsülhetetlen kincs minden jóra való tanító nevelői ténykedései között. Főelőnye, hogy idővesztegetéssel nem jár, mert nem kell mellette sok szót vesztegetni; beszél az önmaga és pedig meggyőzőbben és elragadóbban a legfényesebb dikciónál. Sajnos azonban, hogy akadnak egyesek, a kik ez áldásos nevelési eszközt nem ritkán az ifjuság kárára alkalmazzák.

Ime példa reá:

N. tanító, valahányszor kínálkozott az alkalom, soha el nem mulasztotta a jószívüségéről és a jótékonyág gyakorlásáról szép erkölcsi prédikációt tartani és mindamellet valahányszor bebotlott az iskolába egy-egy szegény kéregető, soha sem mulasztotta el a legkiméleltenebb szavakkal, mint például: „Menjen dolgozni!“ elutasítani az alkalmatlankodót.

Én a magam részéről egész másképpen fogtam fel a dolgot. Bizva a példa hatásában, nem buzdítottam tanítványaimat unos-untig a jó cselekedetek gyakorlására fellengős szavakban, ámde valahányszor bevetődött hozzánk egy szegény — ami pedig nem tartozott a ritkaságok közé — soha el nem mulasztottam a legnagyobb készséggel egy-egy krajczárt nyújtani neki. Jó ideig folyt ez már így, midőn egyszer aztán kritikus helyzetbe jutottam. Hiába kutattam ki ugyanis a legnagyobb hévvel és buzgósággal zsebeimet, kicsit, nagyot és középsőt egyaránt — nem találtam bennök semmit. (Megeshetik ez, kérem, olykor a leggazdagabb embereken is, hát még egy „szegény“ tanítón!) Zavartan tekintek fel és ime: 10—15 apró gyermeki kéz nyújtja felém ozsonára hozott krajczárkáját.

Ha sohasem hittem volna a példa hatásában, ez a megható jelenet megtéritett volna.

*

Alig lehet jól kifejezett aeszthetikai érzéssel megáldott tanító előtt visszataszitóbb undorítóbb látvány az össze-vissza firkált irkánál, könyvnél. Tanítványaink pedig minden figyelmünk és rendszabályaink daczára is gondoskodni szoktak róla, hogy minél több részünk lehessen e visszataszitó látványban. Hiába kötjük lelkőkre jó előre könyveik tisztán tartását, hiába tartunk vizsgálatot időközönként taneszközeik fölött, a gyermek, különösen a családban szép érzékre nem nevelt gyermek, nem nagyon igyekszik elszalasztani a könyvei bepiszolására oly bőségesen kínálkozó alkalmat. Mert a gyermeknek szinte vérében van az írka-firkálni való szeretés; tanum reá az iskolai szereken kívül a községnek majd minden jól nem őrzött fala.

Nem csoda tehát, ha váltig gondolkoztam róla, hogy miként lehetne tanítványaimat e rut szokás elhagyására birnom. Azzal tisztában voltam, hogy erőszakkal, mint a nevelésnél általában nem sokra mehetnék; szépérezőkre igyekeztem tehát nemcsak rábeszélés, hanem főleg példa által hatni.

Egyebek közt a magam példáját is előhoztam nekik. Felmutattam ugyanis egy nyelvtani könyvet, melyet még népiskolai tanulókoromban használtam s ezt a 14 éves, tökéletesen tiszta, ujnak látszó könyvet összehasonlíttatám a Samu öcsém pár hét előtt vett, de már összefirkált könyvével. Rájok bízom azután megítélni, hogy melyik példát tartják követésre méltóbbnak: az enyémet-e vagy a Samu öcsémét? Melyik tetszik nekik jobban: a régisége daczára is tiszta vagy az új volta daczára is elmocskolt könyv-e? Amint az általános hangulatból kivehettem: elvben mindenki az előbbi, a jó példa követését határozta el. Így hát sokan voltak ugyan a megtértek, de kevesen az erősek, az erényben állhatatosak vagyis azok, akik tényleg is ellentálni tudtak volna a firkálás csábjainak. Ezekre azonban már saját, jobb utra tért tanuló-társaik jó példájával igyekeztem hatni és hogy milyen sikerrel, kitűnik az alábbi esetből.

Az új tanév elején Sándornak, a legelvetemültebb firkálónak, anyja azzal a panaszszal állit be hozzám, hogy az ő fia, az idősebb fiu által kétévvel előbb használt, de teljesen jó karban levő könyveket az idén nem akarja használni.

— Ugyan miért? — kérdezem a fiutól.

— Mert be vannak firkálva — volt a siránkozó hangon adott felelet.

— Az ugyan hiba fiacskám, hanem azért bátran használhatod; nem foglak okozni azok bepizkolásáért, miután tudom, hogy a bátyád cselekedte.

E kijelentés bár láthatólag megnyugtatta hősünket, a következő nap reggelén mindamellett egészen új könyvekkel állitott be az iskolába. A tisztátalan könyvektől undorodó fiu ugyanis addig-addig kérlette szülőit, míg a jómódu szülők, nem akarván gyermeköknek kedvét szegni, annak kívánságába beleegyeztek. A gyermek azután tisztán és sértetlenül meg is őrizte könyveit.

*

A tanító azonban nemcsak az iskolában, saját tanítványai körében, hathat jótékonyan példájával, hanem az iskolán kívül annak érdekében az iskolai előljárással szemben is.

Ime erre is egy példa.

N. tanító most jöven a b—i népiskolához, szomorodva vette észre, a szomorúságra okot adó egyéb misériák között az iskolai gyermek-könyvtár hiányát. Nosza nem vala rest, az iskolaszék figyelmét e sajnálatos körülményre felhívni. Elővette minden ékesszólását, hogy őket a könyvtár szükséges és hasznos voltáról meggyőzze. Nagyobb nyomaték kedvéért nagynevű paedagogusok gyönyörű idézeteivel is tarkította szónoklatát; imponálni akart érvei súlyával és gazdagságával. Mind hasztalan. A jó urak nem vitatták ugyan a saját ellentétes álláspontjuk helyességét a tanítóéhoz hasonló ékesszólással, hanem e helyett egyszerűen és szép simán kijelentették, hogy: „városunkban több iskola van, de ily könyvtár tudtunkkal egyben sincs: jele, hogy nem épen szükséges; mi sem újítunk.“

Kartársunk azonban nem volt az az ember, a ki e sikertelen kísérlet után tervének kiviteléről le tudott volna mondani. Ha a beszéd nem használ — gondolá — tette kell magát elhatároznia. És mit tőn? Saját szerény keresményéből elvont fillérek árán rakta le alapjait az általa felállítani oly hön óhajtott ifjusági könyvtárnak.

E dolog hire természetesen eljutott az iskolaszék tagjainak fülébe is — és megtette hatását. A legközelebbi ülésen határozatba ment, hogy a tanító fáradozásaiért köszönetet mondva, anyagi áldozatát megtérítik, a könyvtár fentartásáról és lehető gyarapításáról lehetőleg gondoskodni fog az iskolaszék.

— Ékes szavaiban nem bízunk eléggé — mondák — szép tettevel azonban meggyőzött bennünket szándékának nemes voltáról.

*

A példa hatása nem szorul ugyan bizonyítgatásra, de annyit és annyi-

szor hallottunk már ez abszolút becsü nevelési tényezőről elméletileg értekezni, hogy nem állhattam ellent a kisértésnek, annak becsét a mindennapi élet, tehát a tapasztalat köréből vett, bár igénytelen gyakorlati példákban bemutatni.

S.-A.-Ujhely.

Grossmann Mór.

KEMÉNY MÓR,

született 1832. aug. 14-én; meghalt 1892. január 14-én.

Ismét egy erős oszlopa, egy szorgalmas, általános képzettsége által tisztelt bajnoka dőlt ki azon tevékeny tanítóknak, kik működésüknek azon nemes célú tüzték ki, hogy az ötvenes években a bachkorszakában alapított héber német iskolákat magyarosítsák és bennök hazafias szellemet és magyar kulturát honosítsanak.

Kemény Mór Pápán született, hol a zsidóknak már a 40-es években meglehetősen jó héber iskolájuk volt, mely az akkoriban ott, később Szegeden működött, bő tudományú Lőv Lipót főrabbi igazgatása alatt a modern világi tudományok, valamint a magyar nyelv alapos tanítását ápolta. Atyja híres talmudista lévén, fiát nagyobb részt maga tanította, de azért a zsidóiskolába is eljáratta, hol bold. Ballagi Károlytól magyarul is megtanult. Atyja szándéka volt őt zsidópapnak nevelni.

Ezen célból Vár-Palotára küldötte fiát a morva származású, de Pápán magyar gymnasiumot végzett Singer Péter főrabbihoz. De daczára annak, hogy a főrabbi a héber egyházi tudományokon kívül szép műveltséggel is birt, növendékeit ultra orthodox módra szoktatta és a világi tudományoktól távol tartotta. Ez Keménynek nem volt inyére és haza utazott, lemondva a papi pályáról. Atyja, kinek nagy családja és szegény ember volt, nem is bírta volna Móricz fiát tovább taníttatni, kereskedő inasnak adta őt. De az sem tetszén neki, feltette, hogy ő majd csak elmegy Pestre magának életpályát és valahogyan kenyeret keresni.

Az 1852—53-ik tanévben a budapesti tanítói képezdébe kerüle. Már ott a legjobb képzettségű növendékek egyike volt és a francia nyelvet szorgalmasan tanulta, miért is a tanárok nagyon szerették és a képezdészek az általuk szerkesztett „Füzér“ című lapnak őt és Felsmann J. képezdészt, mostan a budapesti főreáliskolai jeles igazgatót — szerkesztésével bízták meg, hova K. M. szorgalmasan és ügyességgel fogalmazott cikkeket irt, melyek sok olvastósága és logikus gondolkozásáról tanuskodtak.

1858-ban megválasztatott a jó hirnévben álló kecskeméti izr. hitközségi iskolába, hol 4 évig a legjobb sikerrel működött. De tul buzgósága és a munkában való megerőltetés következtében tüdőlobb betegségbe esett, miből nagynehezen kigyógyult ugyan, de az orvosok nagyon ajánlották, ha lehetséges, más kenyérkereset után nézni, hogy gyenge tüdejét meg ne kelljen erőltetnie, mit az iskolai tanításnál el nem kerülhetne.

Nézett is a szegény gyengélkedő tanító foglalkozás után, több biztosítási intézeteknél, másféle irodákban is, de nem sikerült könnyebb, tüdejét megkímélő kenyérkeresetet találni.

Igy vezette őt a sors 1860-ban Nagy-Kanizséra az izr. hitközségi kisdudóvodába. Az óvoda biztosabb vezethetése végett többször eljárt Pesten a bold. Ney Ferencz vezetése alatt állott minta óvodába. Ezen új pályába is csakhamar bele élte magát. Komoly kedélye daczára megtanulta a hegedülést és éneklést, mire az óvodában nagy szüksége volt, és ámbár eleinte nagy nehezen

birta az ott behozott német nyelv kiküszöbölését és a hazai nyelv behozatalát kieszközölni, lelkiismeretes józan felfogása és erélyes kitartása, valamint az első elemi osztály, mely szintén a szokott német nyelvet kiszorította, segítették őt a gyengéd anyákat meggyőzni arról, hogy a magyar irodalom is képes a zsenge óvodás gyermekeket szép szivnemesítő elbeszélések, kis szavallati versesek és vig dallocskákkal ellátni.

Míg az ovoda ilyen jelleget fentartotta K., szerette hivatását és örömet foglalkozott a szakmájába vágó tanulmányokkal; de ez nem tartott sokáig; a szülők, nem a nevelési, hanem a tanítási oldalát keresték az óvodának is, és a hitközség elhatározta azt előkészítő osztálylyá, az elemi iskolához kapcsolva, átváltoztatni. Ez Keménynek sehogyan sem volt inyére és elhatározta, a hitközséghez egy másik osztályba való áthelyezése, vagy pedig végelebotásért folyamodni. Így történt aztán 1866-ban áthelyeztetése a felsőbb leányosztályokba.

A leányiskolát aztán egészen megmagyarosította, Buzgó működése a női tanítás terén azon mutatkozik legjobban, hogy a nagy-kanizsai izr. nők a műveltség színvonalán állanak és ez hervadhatatlan érdemkoszorút képez szorgalma és ügyességének.

Kedvencz foglalkozásai voltak a természettudományok. Majd a növény, majd az ésványtannal, sőt a vegytannal is szeretett foglalkozni és a kísérletekhez szükséges eszközöket, valamint a tankönyveket szorult anyagi viszonya dacára saját költségén szerezte be, mert szórakozását és örömét abban találta, ha növényzeti, vagy vegytani kísérleteket tehetett.

A mellett szeretett a mennyiségtannal is foglalkozni. Feltűnt ő a hetvenes években az akkori volt zalamegyei tanfelügyelő Bója Gergely által szerkesztett Zalai Tanközlönyben közölt természettudományi, valamint a tanítói értekezletekben tartott előadásai által, miért is a vall. és közoktatási miniszterium által szokásban volt érdemes tanítók jutalmazása alkalmával első osztályu 100 frtos díj kitüntetésében részesült. A kir. természettudományi társulat tevékeny tagja és lapja munkatársa volt.*)

Mikkor 1883-ban az izr. hitközség a leányiskolát külön épületbe helyezte és annak vezetésére nőtanítókat alkalmazott, Keményt a VI. fiu-osztályba helyezte, hol 7 éven át még a legszebb sikerrel működött; míg végre az 1890—91. tanévben, midőn gégebaja már nagyon is elterjedt és lélekzete gyakran elállt, kénytelen volt az erős hideg tél következtében az iskolából elmaradni, De minthogy rendes helyettese nem volt, megerőltetve bár, kocsin vitette magát az iskolába és oda vitette ebédjét, csak hogy tanítványai nagy hiányt ne szenvedjenek.

A hitközségi isk. szakosztály így belátva, hogy szegény Keménynek mily önmegtágadásába kerül már a tanítás, elhatározta, őt itteni 31 évi sikeres működés elismerése és más érdemei következtében, teljes fizetése élvezetével az 1891|2. tanévben nyugdíjazni, mit ő köszönettel elfogadott és elhatározta, hátra levő napjait Badapesten gyermekei körében tölteni. Kartársai bucsuestélyt rendeztek a távozó nesztor számára és jegyzőkönyvileg kifejezték fájalmukat a buzgó kartárs távozása fölött.

Igy remélte Kemény a fővárosban a tudományok tüzhelyén 42 évi tanítókodása után fáradságos, munkás életének végnapjait gyermekei és unokái körében a tudományok szentélyén kellemesen tölteni; de a sors más-ként határozott. Csak rövid négy hónapot pihenhetett; mert január 14-én három napi komoly betegeskedése után a halál elragadta őt az élők sorából.

Volt nagy-kanizsai kartársai gyászjelentésben tudatták fájalmukat a szeretett, buzgó kartárs elhunytá fölött, koszorut tétettek, kedvencz virágjaiból

*) Feltűnést okozott is az Értesítőben közzé tett „Bibliai növényisme“ cz. cikksorozata.
(Szerk.)

fonva koporsójára és két legidősebb kartársuk, e sorok írója és Keller Lajos által képviseltették magukat a temetésnél, hol is Boronkay Károly fiatalkori bajtársa a nagy-kanizsai izr. iskolák, valamint az orsz. izr. tanító-egylet nevében fájdalmas kebelhangokban bucsut vett felejthetetlen buzgó kartársa és kebelbarátjától.

Örök nyugalom lengjen porai fölött!
Nagy-Kanizsán, 1892. január 26-án.

Boronkay Károly, főel. tanító.

LEVELEZÉS.

A „Tanügyi Értesítő“ tek. szerkesztőségének

B u d a p e s t.

Minthogy barátja vagyok azon egyleteknek, melyek ember és ember közt különbséget nem ismernek és prófétáknak azon igéjét elfogadják: „Nemde egy atyánk van mindnyájunknak, egy Isten teremtett bennünket“ — s ezen egyletek soraiban az „Eötvös-alap“ egylet is számítandó:

Becses lapjában tett felszólítás folytán van szerencsém a magyarországi tanítók háza létesítésére gyűjtendő alaphoz mellékelve egy kis követ, mert a ház építéséhez ilyenek is szükségesek, 2 frtot adományozni, megjegyezvén, hogy vezetésem alatt álló pénztintézet is, évenként az Eötvös-alap gyarapítására, egy bizonyos összegű adománnyal járul.

Midőn kívánom, hogy ezen példát többen is utánoznák, maradtam hazafias tisztelettel

Vitt Manó,

az izr. tanító, és Eötvös-alap egylet tiszt. párt. tagja.*)

I R O D A L O M.

A zsidók emancipációja. Irta: B. *Eötvös József.* Budapest, 1892. Kiadja *Ráth Mór.* ára 60 kr. Megjelent a „Budapesti szemle“ 1840. évi folyamának II. kötetében. Sokan lesznek, kik e mű becsét azzal akarják majd emelni, hogy tárgyát és irányát még mindig aktuálisnak tartják. Mi nem kívánunk ezek közé tartozni. Amint az Eötvöstől ragyogó stilben fejtegetett kérdés egy félszázad előtt, e dolgozat megjelenésekor, felette népszerűtlen volt, úgy kezd napjainkban népszerűségéből veszteni az az állítás, hogy Magyarországon a zsidókérdés még megoldatlan. Bizonyára sok tanulságost tartalmaz e mű, mert történeti ismereteinket gazdagítja, de meg kell gondolnunk, hogy a történeti tanulság csak akkor teljes és gyümölcsöző, ha belőle ép úgy foly igényeink fokozása mint korlátozása. Felekezeti életünkben sok a hiány, iskolaügyünk meglehetősen rendezetlen, a zsidó tanítónak igen sok akadályllyal, előítélettel és szűkkeblűséggel kell megküzdeni, de segítünk-e a bajon ha nyomban feljajdulunk, s higgadtságunk elvesztve, a még mindig tartó zsidóüldözésről beszélünk? Ne feledjük el, hogy a felekezeti élet egy nagy eszme szolgálatában áll s így követnie kell azt az örök törvényt, hogy egy eszme kultusza mindig áldozatokkal jár, s ez áldozatok nagysága többé-kevésbé arányban van az eszme erkölcsi tartalmával. Ismerjük a zsidóság tartalmát, ismerjük azt a heroismust, melylyel őseink fentartották és ápolták, csak nyomdokaikba lépünk tehát, ha szerény megadással, kevés panaszszal, sok türelemmel töltjük el életünk felekezeti részét. Jól tudjuk, hogy e hangot sokan

*) A nyugta az átszarmaztatott 2 frtról kezünk között van, azonfelül pedig az összeg a Népt. Lapjában is fog nyugtáztatni, (Szerk.)

szokatlannak tartják, de épen Eötvös művében olvassuk, „*hogy nem hizelgők de barátok kellenek a népnek; csak ki a mai tapsról le tud mondani, várhatja, hogy nevének holnapja legyen.*” B.

EGYLETI ÉLET.

A közp. választmány f. évi február 11-én tartott üléséből a következőket jelentjük:

1. A könyvkiadói szerződés pontozatai véglegesen megállapítottak és az elnökség felhatalmaztatott a szerződés jogérvényes megkötésére.

2. Az elnökség által bejelentett és két beteg tanító-tagtárs részére folyóvá tett segély utólagosan jóváhagyatott.

3. Öt tagtárs kélsen felszerelt folyamodványára engedélyeztetik betegsegély czimén összesen 89 frt,

4. Lederer Ábrahám pártolásra ajánlja az „Eötvös-alap” bizottságának a „Tanítók háza” körüli törekvéseit. A választmány az ügyet a közgyűlés elé fogja terjeszteni meleg pártfogása mellett.

5. Következő tanítók vétetnek fel szabályszerűen az egyesület kötelékébe: Bisam Mór, Beel, Hamburger Ignác, Lövy Izidor és Maislis Rafael, Abauj-Szántó Friedmann József Buly, Grünwald Rafael Gyoma és Brauner Adolf, Zombor.

6. Reitzer Ignác, jánkováczi tanító jelenti, hogy gyermek-szini előadást rendezett, mely az árvaalap részére 70 frtot eredményezett. A választmány ugy Reitzer urnak, valamint nejének és Habermann Ignác urnak, kiknek buzgalmas közreműködésének e szép siker köszönhető, jegyzőkönyvi köszönetet szavazott.

7. Nehány tagtársnak a tagdíj lefizetésére kért 3 havi halasztás megadatik. Kivéve N. N.-nek, a ki a mult évben sem fizette le a tagdíjat.

8. Kiküldetnek Csukási és Schön, hogy az itt a fővárosban rendezendő „Commeninis Ámos” ünnepélyén az egyesületet képviselje.

9. Elnök jelenti, hogy az évi zárszámadások, amint azok az „Ertesítő”-ben közzétettek az ellenőrök által tüzetesen megvizsgáltattak és helyeseknek találtattak.

Kimutatás a február havi gyűjtés eredményéről.

	Alapító tagságidij frt	Pártoló tagdíj évenként frt	Adakozás az árva- alapra frt
Berger J. Lipót tanítónak bárczagyűjtése Ó-Budán	—.—	—.—	5.—
Herczog M. L., Budapesten (Reif J. gyűjtése)	50.—	—.—	—.—
Karsai Albert, Budapesten (Reif J. gyűjtése)	50.—	—.—	—.—
Kramer Jakab, Budapesten (Reif J. gyűjtése)	—.	—.—	*20.—
Reitzer Ignác tanító által Jankovácson rendezett gyermekszini előadás tiszta jövedelme	—.—	—.—	70.—
Az izr. reáliskolai tanáritest. adománya N.-Váradon ...	—.—	—.—	*50.—
Hilpern Benő ig. tanító gyűjtése D.-Szerdahelyen és pedig:			
a csallóköz-szerdahelyi takarékpénztár adománya	—.—	—.—	5.—
a csallóközi közp. takarékpénztár adománya ...	—.—	—.—	3.—
az izr. iskolaszék adománya	—.—	—.—	2.—
Klingenberg Jakab, Pécs, az „Auto-da-Fék” czimű munka után befolyt további jövedelem az árvaalapra	—.—	—.—	20.—
Schön Dávid tanár bárczagyűjtése Budapesten	—.—	—.—	6.—
Összesen	100.—	—.—	181.—

A tanítói árvaalap jelenlegi állása 6415 frt 04 kr. A gyűjtés fősszege 7795 frt 90 kr.

*) A csillaggal jelölt összegek még nem folytak a pénztárba.

Árvaalapunk.

Nagyvárad orth. izr. hitközségi polgári iskola tantestülete.

C z i k k e l y e

a nagyvárad orth. izr. hitközségi polgári iskola tantestülete által folyó évi február hó 15-én tartott rendes értekezleten felvett jegyzőkönyvnek.

56. szám.

Elnöklő *Pfeiffer Ignác* indítványára elhatározza az értekezlet, hogy a létesítendő országos izr. tanítói árvaház alapjához *ötven féttal* járul a tantestület oly módon, hogy ez összeget öt egymásutáni évben 10—10 frtnyi részletekkel törleszti.

E határozatról pedig az orsz. izr. tanító-egyesület elnöksége cikkelyileg értesítendő.

K. m. f.

Schneider Adolf, jegyző

Pfeiffer Ignác, igazgató.

Tagdíj-nyugtázás. Február hóban fizettek;

a) folyó évre.		b) hátralékra.	
Pártoló tagok.		Pártoló tagok.	
Izr. hitközség Léva	frt 5	Dr. Herzog Manó, Kaposvár	5
		Izr. Hitközség, Tata	5
Rendes tagok.		Rendes tagok.	
Brauner Adolf, Zombor	frt 4	Gere Antal, Ozora	4
Friedländer József, Buly	2	Kohn Izidor, Za-Tapolcza	1
Grünwald Rafael, Gyoma	2	Kron Mór, Veszprém	1
Hamburger Ignác, Abauj-Szántó	2	Kuti Zsigmond, Debreczen	2
Klein Gábor, Kunfélegyháza	4	Löwinger Károly, Nyitra	2
Kohn Izidor, Za-Tapolcza	3	Neufeld Gusztáv, Érsekujvár	2
Kron Mór, Veszprém	1	Pauker Lipót, N.-Sz.-Miklós	2
Lówy Izidor, Abauj-Szántó	2	Riedner Henrik, N.-Surány	1
Maislis Rafael, Abauj-Szántó	2	Schlesinger Lipót, Makó	2
Schwarz Károly, Barcs	2	Sussmann Károly, Pozsony	4
Weisz Lipót, N.-Kövesd	2	Lówy Fülöp, Stanicsis	2
		Rosenberg Nándor, Cs. Somorja	4
	<u>összesen 31</u>		<u>összesen 37</u>

Tolnay J. Béla pénztáros.

Helyreigazítások. 1) A mult számban a hátralékosok közt kimutatott következő összegek helyesen már a folyó évi tagdíj fejében könyveltettek: Schwarz Ignác, Nyitra 4 frt; Fürst Győző, Nyitra 4 frt. Ugyanott Kohn Vilmos helyett tévesen Kohn Salamon áll, a miért a közzétett névsorba is a Kohn Salamon név tévesen belekerült. — Schäffer Lipót Békésen működő tagtársnak részére a mult számban kimutatott 2 frtot szinte már a f. évre irtuk és ugyanazt tettük Schmolka Salamon cserveukai tanító 2 frtjával, valamint Kanitz Zsigmond bölcskei tanító 4 frtjával is.

Egyesületi tagok 2-ik kimutatása.

Alapító tagok:			
1867.			
	frt	Izr. hitközség, Arad	50
		Izr. hitközseg, Pécs	50
néhai Deutsch Ignác, Budapest	50	néhai Landau R. L., Budapest	50
Figdor Zsigmond, Budapest	50	néhai Lederer Bernát, Budapest	50
Holitscher Fülöp, Budapest	50	néhai Pollak Babetta, Budapest	200

	frt	1884.	
néhai Pollak Leon, Budapest	100		frt
néh. Posner K. Lajos, Budapest	50	Györgyei Amália Budapest	100
néhai Spitzer Gerson, Budapest	50	Kohn Salamon örökösei, Bpest	100
1868.		Tornyai Schossberger H., Bpest	100
Aliance izr. univ., Páris	50	1885.	
Epstein N., H.-M.-Vásárhely	50	Hirsch Mór de Gereuth br. Páris	600
Izr. hitközség, Szeged	50	1886.	
néh. Krausz Zsigm., K.-Ladány	50	Engel Adolf, Pécs	50
1869.		Dr. Pilitz Benő, Veszprém	50
Bischitz Dávid, Budapest	50	Schreiber Ferencz, Bécs	200
néh. Gans Dávid, Budapest	400	1887.	
1871.		Rapoch Ignáczné, Budapest	50
néhai Fox Antal, Budapest	500	1889.	
néhai Landau R. L., Budapest	50	néhai Wolfner Gy. öröks., Bpest	1000
1872.		1890.	
Dr. Herz Bernát, Bécs	50	néhai Fischl Guttmann örökösei,	50
Özv. Kohn Czeccilia, Budapest	50	néhai Weisz F. (hagyatéka), Bpest	100
néh. br. Königswarter Jónás, Bécs	50	1891.	
Lévai Henrik, Budapest	200	Beimel Jakab, Budapest	50
néhai Löw Lipót, Szeged	100	Baumgarten Fülöp, Budapest	100
Mandl Mór, Budapest	50	Hatvani Deutsch Bernát, Bpest	50
Dr. Mezey Mór, Budapest	50	Idb. Hatvani Deutsch József, Bpest	50
Pollak Adolf, Budapest	50	Deutsch J. József, Budapest	50
Ifj. Pollák B., Bécs	50	Ehrlich Mózes, Budapest	50
néh. Podhr. Popper Lipót, Bécs	50	Freistädter Antal, Budapest	100
néhai Spitzer Julia, Budapest	50	Gompercz Zsigmond, Budapest	50
Steinhardt Mark, Makó	50	Haas és Deutsch, Budapest	50
néhai báró Schey F., Bécs	50	Herzfelder Emma, Budapest	50
Tedeskó N., Bécs	50	Hedrich és Strausz, Budapest	50
Wahrman Mór, Budapest	50	Izr. hitk., Győr és Gyórsziget	100
Weltner Jakab, Budapest	50	Izr. nőegylet, L.-Szt.-Miklós	50
Weisz Miksa, Bécs	50	Izr. nőegylet, Szolnok	50
1873.		Izr. tantestület, B.-Gyarmat	50
Deutsch Sámuel, Budapest	50	Izr. tantestület, Kőrmend	100
Fischer M. L., Budapest	50	Izr. tantestület Győr	100
Hirsch Manó, Budapest	50	Karsai Ignác, Budapest	50
Lovag Seidler F., Budapest	50	Latzkog és Popper, Budapest	50
Sváb Lőrincz, Budapest	50	Lederer Mária, Budapest	50
1874.		Dr. Mayer Armin, L.-Szt.-Miklós	50
Cohner Károly J., Budapest	50	Báró Popper Armin, Bécs	100
1875.		Schweiger Adolf, Budapest	50
Deutsch Jakab, Budapest	50	Sternthal Adolf, Budapest	50
1879.		Ungar Benjamin, Ó-Moravicza	50
Hatv. Deutsch Bernát, Budapest	50	Wahrman Mór, Budapest	200
1880.		Lovag Wechselmann Ign. Bpest	500
Novák Sándor, Budapest	50	Weisz J. M., Budapest	100
1881.		Wodianer J. F. Budapest	200
Szalkai Schwarcz Mór, Matészalka	100	1892.	
1882.		Herzog M. L., Budapest	50
Szalkai Swarcz Mór, Matészalka	50	Izr. hitközség, Nagy-Becskerek	50
1883.		Karsai Albert, Budapest	50
Bischitz Dávidné, Budapest	50	Izr. realisk. tantestület, Nagyvárad	50
Lederer Bernát örökösei	1000	Izr. tanítótestület, N.-Kanizsa	100
Sváb Lőrincz, Budapest	50		

Pártoló tagok:

Izr. hitközség, Nyitra. Izr. hitközség, Tata. Izr. nőegylet, Nyitra. Izr. hitközség, Baja. Izr. hitközség, Kecskemét. Izr. hitközség, B.-Tópolya.

Rendes tagok:

Bisam Mór, Beél. (Uj tag.) Brauner Adolf, Zombor. (Uj tag.) Friedländer József, Buly. (Uj tag.) Gere Antal, Ozora. Grünvald Rafael, Gyoma. (Uj tag.) Hamburger Ignác, Abauj-Szántó. (Uj tag.) Hertzka Izrael, Vágszered.* Kuti Zsigmond, Debreczen. Koralek Emil, Vágszered.* Löwy Fülöp, Stanicsis. Löwinger Károly, Nyitra. Löwy Izidor, Abauj-Szántó. (Uj tag.) Maislis Rafael, Abauj-Szántó. (Uj tag.) Rosenberg Nándor, Csallóköz-Somorja. Sproncz Adolf, Nyitra-Pereszleni. Sproncz Ede, Vág-Szered.* Sussmann Károly, Pozsony. *Összesen 468 rendes tag.*

V E G Y E S E K.

Kérelem. Felkérjük mindazon tisztelt kartárs urakat, a kik a gyűjtőiveket vagy bárczákat még eddig hozzánk vissza nem származtatták, hogy azokat márczius hó végéig egyesületünk elnökségéhez, a netalán gyűjtött összeget pedig pénztárosunkhoz beküldeni sziveskedjenek.

Eljegyzés. *Fürst Samu*, bács-földvári tag- és kartársunk eljegyezte magát *Hönig Janka* kisasszonynyal Nyitrából, az ottani boldogult hirneves főrabbi kedves és szeretetreméltó leányával. Üdvözljük.

Comenius Ámos János élete és működése (1592—1671). A Comenius-irodalom felhasználásával írta Berecz Gyula. Kiadja a „Magy. Paedagogiai Szemle” szerkesztőzéje Budapesten. Megrendelhető szerző Berecz Gyula tanfelügyelőséghez beosztott áll. isk. igazgatónál Seps-Szentgyörgyön. 45 kr. előleges beküldése után bérmentve küldetik meg.

A Magy. Zsidó Népiskolában egy névtelen a fölött élcelődik, hogy a lefolyt nagy választmányi ülésben a központból mindössze öten voltak jelen, s a vidéki választmányi tagok ezen ötnek bizalmat szavaztak. Nekünk úgy tetszik, mintha az illetőt nem az bántaná, hogy keveseknek, hanem hogy a központnak egyáltalában bizalom szavaztatott. A történeti hűség kedvéért különben konstatáljuk, hogy nem öten, hanem 9-en voltak jelen a központból, hogy pedig többen meg nem jelentek, az azon egyszerű okra vezethető vissza, hogy — a mint már Adler barátunk ugyancsak a M. Zs. N.-ban jelezte — a meghívókat, legnagyobb sajnálatunkra, elkésve kapták meg. Elmefuttatása folyamán aztán azt lobbantja szemünkre, hogy a szándékolt jubileumra 400 frtot költöttünk. Engedelmet kérünk, ez már határozott elferditése a tényeknek. Mi nem a szándékolt jubileumra, hanem a tényleges gyűjtésre költöttük ezt az összeget. A számadásvizsgáló bizottság feladata lesz, az egyes kiadási tételeket mérlegelni s a vezetőséget a nem igazolható kiadásokért felelősségre vonni. Minthogy azonban a névtelennek az összeg olyan horribilis nagynak látszik, bátorkodunk egyesületünk gazdasági életéből egy esetet felemlíteni. 1889-ben egy másfél napi tartamu közgyűlést tartottunk, mely közgyűlés nem gyarapította vagyonunkat 8000 frttal s nem is toborzott vagy 60 pártolótagot. Ez a közgyűlés hiteles könyveink kimutatása szerint kerek számban 250 frtba került. Nemde látszólag rengeteg összeg! Pedig meg vagyok győződve, hogyha névtelen betekintést szerezne magának a könyvekbe, ő maga is minden tételt igazoltnak találna, amint annak idején a számvizsgáló bizottság is a kimutatást tudomásul vette. Ezt az esetet csak annak

*) A mult számhoz mellékelt névsorból tévesen kimaradt.

illusztrálásául hoztuk fel, hogy nagyon illojális dolog a részletadatok s az elvek ismerete nélkül, melyek alapján az összkiadások csoportosítottak, ítéletet mondani, s a helyzetet olyan színben feltüntetni, mintha az elnökség az egyeslet vagyona fölött nem örködnék kellő gondal.

A Magyar Paedagogiai Társaság. „Magyar Paedagogia“ cz. havi folyó-
tratra bocsátott ki eléfizetési felhívást. Szerkesztő: Dr. Csengeri János, Buda-
pest, VII. ker., Aréna-ut 13. Ezen közlöny közös tere akar lenni a paedagogia
gyakortati és elméleti munkásainak; nyílt mezeje a vélemények szabad nyil-
vánításának és higgadt megvitatásának. De azért nem fog a tisztán paeda-
gogiai kérdésekre szoritkozni. Folytonos figyelemmel akarja kísérni oktatás-
ügyünk minden ágát; foglalkozni fog a tanügyi politika és administráció kér-
déseivel, s kivált emaz eszmékkal, melyek iskolai ügyünk jelenlegi reform-
törekvéseiben nyilvánulnak stb. Megjelenik minden hónap elején (a nagy
szinidő kivételével) évenként legkevesebb 30, de lehetőleg 40 ivnyi terjede-
lemben. Előfizetési ára egy évre 5 frt. Az előfizetési és tagsági díjak *Lengyel*
Sándor polg. isk. igazgatóhoz, a társaság pénztárosához (Budapest, II. ker.,
Fő-utca 89. sz.), a folyóirat szellemi részét illető közlemények pedig a szer-
kesztőhöz küldendők.

A budapesti tanítótestület az új városháza disztermében Jeny
József elnöklete alatt ülést tartott, a melyen dr. Verédy Károly fővárosi
tanfelügyelő tartott előadást az elemi oktatás fejlesztéséről. Az érdekes elő-
adást a kultuszminiszter képviseletében Suppán Vilmos tanítóképezdei igaz-
gató és Rózsavölgyi Gyula tanácsos is végighallgatták. Verédy Károly első
sorban a tankötelesek nyilvántartásáról szóllott, a mely nálunk még sok
kivánni valót hagy hátra. Szükségesnek tartja, hogy a tankötelesek nyilvánt-
tartását az előjáróság eszközölje és pedig már júniusban, hogy a beiratások
alkalmával bünös mulasztás ne történhessék. A kaszárnyaszerű iskoláknak
nem barátja, mert káros hatása van a gyermekek egészségére és testi fejlő-
désére. Ajánlja a gyermekek egészségének megóvása céljéből az iskolai fürdő
behozatalát, gyakori szellőztetését az iskolahelyiségeknek. Vaskályhák helyett
a vízfűtés alkalmazását tartja célszerűbbnek az iskolákban. Az iskola veze-
tésének belső szervezetéről szólva, kiterjeszkedett a tanítóra, tantervre és tan-
felügyeletre. Ama gyermekek számára, a kik gyenge elméjük és iskolatársaik
mögött hátramaradnak, javító osztályok föllállítását hozza javaslatba. A nagy-
érdekű felolvasást zajos éljenzéssel és tapssal jutalmazta a nagy számmal
megjelent tanító.

SZERKESZTŐI POSTA.

K. Zs. (D.) Illetékes helyen nyert értesítés alapján aggodalmainak elosztatására a kövei-
kezőket írhatjuk: A vallás- és közok. miniszterium még 1891-ben 56. 167. sz. a. rendeletet
küldött a kir. tanfelügyelőkhez, melyben utasítja őket, hogy a hatóságuk alatt levő tanítókat
fizetésük kimutatásával egy rovatos úrlapon irassa össze. Az úrlap kérdőpontjai a következők:
Ha a tanító az orsz. tanítói nyugdíjintézetnek tagja, hol vétetett föl, milyen biztosított nyugdíj
összeggel? (rendes, nyugdíjtöbblet.) Ha nem tagja: mi okból nem vétetett fel? tulkorúság, ta-
nítói oklevél hiánya miatt, vagy mert az 1875. 32. tcz. 31. §-a értelmében valamely s mely
nyugdíjintézetnek tagja? Következnek a járandóságok s azok nemei. A rovatok az iskolafentar-
tól a tanító jelenlétében kitöltendők. Ezen intézkedés azért szükséges, mert a f. évben a
nyugdíjalapot illető járulékokat ennek alapján fogják kivetni és a nyugdíjkönyvecskéket kijavi-
tani. A ki addig is, mig az a rendelet foganatosított munkaképtelenné lesz, a jelenlegi nyug-
díjtörvény szabványai, tehát jelenlegi tényleges fizetése szerint nyugdíjaztatik, akár fizette a ma-
gasabb illetéket, akár nem. — **H. J. (H. N.)** A kívánt rendeletet ki fogjuk keresni. Gyűjtést
nyitni igen kényes dolog. A 10 krt javára irattuk. Szerződés vagy díjlevélben minden tör-
vénybe ütköző pont már eleve semmis. A kis statisztikát egyelőre köszönettel félre tettük. —
Sz. A. Számképek és számjegyek. Az alapeszme helyes, de nagyon hosszú lére van eresztve. —
H. B. (S.) Indítványát a választmány elé fogjuk terjeszteni.

Schlesinger Ignác nyomdája, Budapest, rostély-utca (Károly-kaszárnya).

hála és kegyelet oltárára letenni. Nagyon szépen mondja Komócsy József lendületes ódájában:

. . . Századok multán is ünnepre gyűl össze
A szeretet s hála dicső emlékére,
Hogy lelke virágít koszorúba kösse
S ugy tegye fel díszül az ő nagy nevére.

Az Izraelita Tanügyi Értesítő sem akar az ünnepélytől távol maradni, és szintén siet kegyelete jeléül egy kis koszorút szentelni emlékének. De minő virágokat válasszunk e koszorú fonásához: kaméliákat, rózsákat vagy azaleákat? De tudván, hogy a t. szerkesztő úr ily koszorú készítésével más avatott kerétszt bizott meg, az én koszorúm, csak néhány pálma és cykas levélből fog állani, és ezen levelek segítségével szándékozom a t. olvasó figyelmét 3. pontra irányítani; 1-ször a Didactica magnara, 2-szer az Orbis pictusra és 3-szor azon tanulságokra, melyeket Comenius életéből vonhatunk le.

II.

Azon számos — Gindely szerint legalább 146 — mű közül, melyet Comenius írt, a tanítókra nézve a „Didactica magna“ a legfontosabb emlék.

E nevezetes művet már 1632-ben írta Lissában cseh és 6 évvel később latin nyelven, hogy ez utóbbit Svédországba küldhesse. A cseh nyelvű kéziratot Purkyne a híres prágai physiologus 1856-ban a lissai levéltárban fedezte fel.

Miután ezen — még most is nagy becsesel bíró mű — a Comenius ünnepély alkalmára Dezső Lajos sárospataki tanítóképző-intézeti igazgató által magyarra fordítva fog megjelenni, czélszerűnek tartom mai cikkemben ennek nagyszerű tartalmát rövid vázlatban közölni.

Czíme: „Didactica magna“ „Nagy tanítástan vagy a művészet, miképen lehet mindenkinek mindent tanítani stb.“ A nagyon hosszú és sokat ígérő cím után következik a jelige, mely a 67. zsoltár 1. és 2. versével végződik: „Isten legyen kegyelmes irántunk és áldjon meg minket; világosítson arcza mifelénk és könyörüljön rajtunk, hogy megismerjük utadat a földön, üdvödet a népek közt.“

Általában Comenius minden irataiban nagyon gyakran találunk ó testamentumbeli idézeteket, miből következtethetjük, hogy nagyon jártas volt a bibliában, a mi a 15. 16. és 17. században minden tudósnál de különösen a papoknál nem tarlozott a ritkaságok közé.

A főt idézett jelige után következik az üdvözet az olvasókhöz és a kísérő irat a királyok — és hatóságok — a községek és szülőkhöz stb. Azután következik egy „A tanítás művészetének haszna“ című ajánlat, melyet Andrea János akkori stuttgárti udvari hitszónok és theologiai és peadagogiai író közölt. A könyv főtartalmát képező 33 fejezet a következő feliratokkal van ellátva:

1. Fej. Az ember az utolsó, legtökéletesebb és legkitünőbb teremtmény.
2. Fej. Az ember legutolsó célja a menyország.
3. Fej. A földi élet csak előkészülésül szolgál az örök életre.
4. Fej. Az előkészülésnek 3 foka van: 1. az önismerés és a világismeret vagy a bölcsesség, 2. az önuralom vagy az erkölcsiség és 3. az istenismerés vagy jámborság.
5. Fej. Ezen 3 tulajdonság, műveltség, erény és vallásosság meg van már természetünknel fogva.
6. Fej. Az ember, hogy emberré váljék, művelődésre van utalva.
7. Fej. A nevelés leginkább az ifjukorban történhetik.
8. Fej. Az ifjúságot nevelni és iskoláztatni kell.
9. Fej. Az ifjúság mind a két neme nevelendő az iskolában.
10. Fej. Az iskolákban való oktatás legyen általános.

11. Fej. Oly iskolák, melyek céljuknak megfelelnek, eddig hiányoznak.
12. Fej. Az iskolák javíthatók.
13. Fej. Minden javítás alapja gondos rend.
14. Fej. Az iskolában való rend feleljen meg a természetben való rendnek, melyet semmi akadály nem tarthat vissza.
15. Fej. Az élethosszabbítás 10 alapelve.
16. Fej. A tanítás és a tanulás kellékei, hogy az eredmény biztos legyen.
17. Fej. A tanítás és a tanulás alapos könnyűségének 10 alapelve.
18. Fej. Mi által lesz a tanítás és a tanulás alapos.
19. Fej. 8 alapelv, mely szerint a tanítás röviden és gyorsan kell történni.
20. Fej. A tndományok módszere különösen.
21. Fej. A művészetek módszere.
22. Fej. A nyelvek módszere.
23. Fej. Az erkölcsi művelődés módszere.
24. Fej. A jámborságra való nevelés módszere.
25. Fej. A pogány könyvek eltávolítása vagy óvatosabb használása.
26. Fej. Az iskolai fegyelem.
27. Fej. Az iskola szervezése az életkor és a haladás fokainak megfelelőleg.
28. Fej. Az anyaiskola eszméje.
29. Fej. A népiskola vagy az anyanyelv eszméje.
30. Fej. A latin iskola szervezete.
31. Fej. Az egyetem.
32. Fej. Az iskolában való rendről.
33. Fej. A szükséges kellékekről, hogy megkezdhessük ezen általános módszer gyakorlati alkalmazását.

A Didactica magna még most is igen érdekes könyv, mivel az egy genialis ember munkája, és a mit egy szellemdús ember ír vagy mond, az örök nagy beccsel bír. A paedagogiai elvek között olyanokat is találunk, melyek követése czélszerű, sőt kívánatos és szükséges; de még most a pia desideriahoz tartoznak. Ezen könyv olvasása és tanulása különösen azon tanítóknak ajánlható, a kik a nevelés történetét a források alapján akarják tanulmányozni és a kik a különböző paedagogiai könyvek összehasonlítása által szeretik magukat tovább képezni. Ez által tisztába jönnek a különbséggel, mely a theologiai és pszichologiai neveléstan, az abstract és a concret gondolkodás, a verbalismus és a realismus, a középkori és az ujkori világnézet között van.

III.

A másik könyv, mely Comenius fáradhatatlan szorgalmának gyümölcse és melyre a t. olvasók figyelmét felakarom hívni, az „Orbis pictus“, melyet a sárospataki collegium számára írt, de alkalmas fametsző hiányában Németországban nyomtatta és a melynek eredeti czíme a következő volt: „Orbis sensuálum pictus. Hoc est: Omnium fundamentalium in mundo rerum et in vita actionum pictura nomenclatura“ etc. (Noribergae CIOICLXXXII.

Ez idő óta ezen könyv sokféle kiadásban jelent meg.

Dr. Kiss Áron „A magyar népiskolai tanítás története“ cz. művében az akkori beszéd és értelemgyakorlati tanításra vonatkozó könyvészetben három kiadást említ, és pedig:

1. Joh. Ámos Comenius „Orbis Pictus quadri lingvis.“ A látható világ négyféle nyelven, azaz minden derekasabb és világon levő dolgoknak és az életben való cselekedeteknek leábrázolása és deák, nemes magyar és tót megnevezése, a felyül való irásoknak és azoknak lajstromával, Leutschoviae Typis, Samuelis, Brever Anno 1685 4 r. 312 l. és szótár.

2. Ugyanaz latin czimmal „A világ lefestve. Magyarra fordította és helylyel megjobbított Szombati János által S.-Patakon 1796. aug.“

3. Német czimmel Pozsony Weber 1806. 168 r. 7 l.

Előttem fekszik egy példány, mely Lőcsén, 1727-ben 8-rétben 275 lapnyi terjedelemmel megjelent.

Az első lapon láthatók az A. B. C. betűi és minden betű mellett egy kép. Azután 152 fejezet következik 269 lapon. Minden fejezet elején egy megfelelő kép és a reá illő leírás. Minden egyes mondat latin-, német-, magyar- és tót-nyelven olvasható. A képek arab számjegyekkel vannak jelölve és ezekre hivatkozik a magyarázó leírás.

Az 1. szakasz Isten, — a 2. a világ, — a 3. az égről szól; a többi 149. fejezet a természet tárgyait, tüneményeit, az emberek testét, lelkét, fajait, foglalkozásait, erényeit, vallásait szemlélteti és tárgyalja fentnevezett 4 nyelven. Az utolsó, t. i. a 152. szakasznak felirata: „Berekesztés.“

Ezen könyv végén olvasható egy az olvasóhoz intézett felszólítás, melyben Georgus Blahil iskola rektor Rahovban, (alkalmasint Máramarosmegyében) elmondja, hogy a lőcsei nyomda által lett fel szólítva a cseh nyelvű fordításra; 2. egy latin-hexameterekben szerkesztett elismerés, melyben Johan Andreas Dörner Altdorfban, (alkalmasint Szepesmegyében) a magyar fordítónak, a magyarok nevében köszönetet mond a szép sikeres munkáért, továbbá egy latin vers, melyben Tobias Hrebenda szerencsi (Zemplénmegye) plébános a tót fordításról, egy latin epigram, melyben Samuel Hubenkins a cseh nyelvű fordításról és végül még egy latin epigram, melyben Greorgius Farkas az égész négy nyelvű Orbis pictustusról nagyon dicsérőleg nyilatkozik.

Ugy az előszóból, valamint a versekből kiderül, hogy az akkori időben a tanférfiak az Orbis piktus új megjelenését örömmel és hálával üdvözölték.

A könyv végét képezi a tartalomjegyzék latin-, német-, magyar és cseh-nyelven.

Az Orbis pictus nemcsak azért nevezetes és maradandó becsű, mert ez volt az első képes iskolakönyv, mely a szemléltető és az érdekes oktatás céljából készült, mert Magyarországon sok évtizeden keresztül lett használva, mert ezen — a gyermekektől szeretett könyv által a peagagogusok ismét visszatértek a már feledésbe ment Comeniushoz és műveihez; hanem azért is, mert művelődéstörténeti és nyelvészeti szempontból fölötte fontos.

A természetrajzra nézve ezen könyv alapján arra következtethetünk, hogy akkor a természetrajzi oktatás még igen alacsony fokon állott. A 11. szakasz czime: „A kövek;“ ezekhez számítja a delejt, a gyöngyöket és gyöngyszemeket, továbbá a koralisokat (a buranyt) és az üveget. A 12. szakasz az élőfa. — a 13. szakasz a fáknak gyümölcsei, — a 14. a virágok, — a 15. a paréjok (németül Gartenfrüchte), — a 16. a veteményes magok és a 17. a terményekről szól. E könyv szerint a jegenyefa, az égerfa, a nyirfa, a cziprusfa, a bikkfa, a kőrisfa a fűzfa, a hársfa, a gyümölcstelen fákhöz tartoznak; a káka (juncus), a csomós íz nélküli gyékénykása (canna) a csemetékhez (fruticeshez) tartoznak. A pálmákról, a harasztféléről, a mohokról, a mohok, a zuzmók és a gombákról ezen könyv nem is tesz említést.

Az állatvilágnak a 16. szakasz van szentelve. — A 18. szakasz az élőállatok, de különösen a madarakat, — a 19. szakasz a házi, a 20. szakasz az éneklő, a 21. szakasz az erdei és mezei, a 22. a ragadozó, a 23. szakasz a vízi madarakat tárgyalja. — A 24. szakasz a repdeső állatok (Jusecta volantia) pl. a méh, a légy, a 25. szakasz a négylábu állatokkal, — a 26. a marhák, — a 27. szakasz a barmok, — 28. szakasz a vadállatokkal, mint a bivaly, az őz, — a 29. a fenevadak, pl. az oroszlán stb., — a 30. szakasz a csuszómászó állatokkal pl. a kígyó, szalamander. sárkány és skorpió, — a 31. szakasz a mászó bogarakkal, pl. a férgek, a sáska, a pók, a csíga, — a 32. szakasz a vízben és szárazon egyaránt élő állatokkal, mint a krokodil, a hód, a vidra, a teknősbékával, foglalkozik. — A 33. szakasz a folyó és állóvízbeli halak,

pl. a ponty, a rák és a nadályról, — a 34. szakasz a tengeri halak s csigák, pl. a hering, az osztriga, a gyöngytermő csigáról szól.

Első pillantásra látjuk, hogy az akkori felosztás a jelen kor állattani ismeretének nem felel meg.

Néhány szakasz a különféle játékokat szemlélteti, a 133. szakasz a küszködő játékot, a 134. szakasz a labda, 135. a koczkajátékot, a 136. a pályafutást és a 137. a gyermeki játékokat magyarázza. A labdajáték ezen könyv szerint „A nemesek játéka a test mozgására.” A gyermekjátékok közül a következők vannak felsorolva: „a földből csinált golyóbisok, a teke, a csurkok, a bolköcske, a bot, a karika, a pergetyű a korbácscsal, a fuvolacső, a kézij, falábak, a lógát.”

Hogy mily nagy súlyt fektetett Comenius a felnőttek és a gyermekek játékaire, abból is látható, hogy Sárospatakon a növendékek számára külön könyvet írt a következő címmel: „Scola ludus encyclopaedia viva hoc est januae linguae.” „Az iskola játéka vagy élő encyclopédia.” Comenius ebbeli nézeteit még nagyobbra fogjuk becsülni, ha tekintetbe vesszük az akkori időben az iskolai fegyelem tulságos szigorát és az állami törvények szerinti büntetéseket, melyek embertelenséggel határosak voltak, a mit az Orbis pictus 126. szakaszából láthatunk, mely az akkor alkalmazott büntetéseket szemlélteti és leírja. Ezen, „A gonosztevő testek” című szakasz a következő büntetéseket sorolja fel. „A lopók felakasztatnak az akasztófára a hóhéroktól, a paráznák lenyakaztatnak, a gyilkosok és a tolvajok (tengeri tolvajok) vagy kerékbe törettetvén, a kerékre feltétnak vagy karóba vonattatnak, az éjjel járó boszorkányok a farakáson megágettetnek, némelyeknek minekelőtte halállal megbüntettetnének, a nyelvek kimetszetnek, vagy a törzsökön a kezek elvágatlatik, avak süttetnek fogókkal. A hazájoknak nyilván való ellenségei négy részre szagattatnak.”

Nekünk e könyv tartalmát és alakját nem szabad a jelenkor felfogásával megítélni, hanem maradandó hatását és nagy hasznát kell tekintetbe vennünk. E könyv által az elvont, száraz, homályos tanítást kiküszöbölték az iskolából, és helyébe a szemléltető, érdekes és világos oktatást hozták be. Kár hogy még senki sem vállalkozott bebizonyítani, hogy mily előnyös befolyásu volt e könyv új tanmódszerre az újabb racionális és reális világnézetre, az inductiv módszernek az iskolába való behozatalára, az emberiség gondolkodásmódjára.

IV.

De Comenius nemcsak örök becsü művei által vált korszakának és az egész emberiség tanítójává és nevelőjévé, hanem példás élete és mintaszerű tettei által is. Nemcsak az ő műveiből tanulhatunk, hanem élete és tetteiből is:

1. Vannak tudósok, kik elméletileg nagyon szépen, világosan adják elő eszméiket, de a gyakorlat terén hiányzik nekik a képesség, eszméiket megvalósítani; pl. Rattich, Pestalozzi. Vannak paedagogusok, akik eszméik eredetisége és üdvössége, műveiknek mély tudományossága és szép irálya által kortársai tiszteletét meghódították, de kiknek jelleme és erkölcsös élete nem volt foltatlan, tiszta.

Comenius elméleti és gyakorlati szempontból, szellemi és erkölcsi tekintetben ragyogó példaként fénylik „Mindent másokért, semmit magáért” ezen jelige vezérelte Comeniust egész életében. Üldözött hitrokoni javára ezreket koldult össze, de ez összegből egy fillért sem használt saját céljaira.

2. Comenius élete 16. évétől 22 évéig a külföld különféle egyetemeit látogatta; több országot keresztül utazott, tapasztalatokat gyűjtendő, gyakorlatilag működött mint tanító, nevelő és iskolai igazgató, és csak ezután lépett fel kipróbált reformeszméivel, korszakot alkotó műveivel és úttörő paedagogiai terveivel. A ki a paedagogia terén teremőleg akar működni, annak sokféle

tudománynyal kell megismerkednie, philosophiai, történeli, nyelvtudományi és természettudományi ismereteket és mindenekfölött gyakorlati tapasztalatokat kell gyűjtenie, mert a paedagogia csak ezekből fejlődik, ezek haladását már tételezi.

3. Comenius nem látogatta és nem is látogathatta a tanítóképző-intézetet, mert akkor még nem léteztek ilyenek; az első csak 1750-ben létesült és ennek daczára kitűnő paedagogus volt és miért? mert keblében égett az emberiség és a gyermekek iránti őszinte szeretet lángja!

Ezen érzelmek nélkül még senki sem teremtett valami nagy, nemes és maradandó művet, legkevésbbé a nevelés terén. Franke és Pestalozzi is csak a szeretet sugallata következtében lettek azokká, a kik voltak.

4. Comenius már 200 évvel ezelőtt hirdette az egységes népiskola, a természetszerűség és a szemlélet nagyszerű eszméit; honnan van az, hogy azok mégis csak oly lassan terjedtek el, olyannyira, hogy még most is, oly hosszú idő után sincsenek realizálva?

Ezen tüneménynek különbözők az okai:

a) Comenius oly háborús időben élt, a melyben minden ember figyelme a létért való nehéz küzdelmére irányult, vallásos kérdések vitása foglalt el mindenkit, és a közlekedési eszközök, posta, ujság még nagyon primitív állapotban voltak.

b) Egy másik oka az eszmék lassu terjedésének abban rejlett, hogy Comenius nem általánosan elterjedt élő nyelven, hanem latin nyelven írt.

c) Ezekhez hozzájárult még a hatóságok gyűlölete, a papok vallásos türelmetlensége, kortársai ellenszenvé és a szülők közömbössége. Ő maga mondja az utolsó „Unum necessarium“ cz. művében: Reményilem és elvárom teljes bizalommal Istenemtől, hogy indítványaim, eszméim egykor életbe fognak lépni, akkor t. i. ha a tél elmúlt és az eső megszűnt, ha a virágok ismét láthatók lesznek földünkön és a javulás ideje elérkezett, mikor Isten nyájának oly pásztorokat fog adni, ízlése, kívánata szerint, a kik nem magukat hanem az Úrnak nyáját fogják ápolni, és ha az irigy, a mely az élőket üldözi, halálunk után nyugodni fog.“

5. Comenius 300 éves jubileuma alkalmával még azt is tanulhatjuk, hogy a paedagogia, mely az emberiség jövő nemzedékével, tehát az emberiség legdrágább kincsével foglalkozik, nem tartozik még a szeretett, hanem a megvetett tudományokhoz.

Rákoczyt, Pázmánd Pétert, Zrinyi Miklóst, Galileit, Rubent, Rembrandot minden művelt ember ismeri, de Comenius, a híres paedagogus még ismeretlen.

A paedagogiai eszmék hatása nem vehető oly gyorsan észre mint pl. az orvostudomány, a fizika találmányai.

Az emberek csak azt szokták megbecsülni, melynek haszna kézzel fogható, melynek gyümölcse azonnal élvezhető.

Még azt is hozhatjuk fel okúl, hogy az események a tudományok történeli felfogása, különösen a neveléstan története csak a 18. század második felében vette kezdetét, úgy hogy az első félszázadban alig találkozunk Comenius dicső nevével. Leginkább Goethe és Herdernek tulajdonítható, hogy a történészek és paedagogok ismét kezdték tanulmányozni életét és műveit. Goethének alkalma volt gyermekkorában az Orbis pictussal foglalkozni, és később e művet a szülők és férfiak figyelmébe ajánlani. Herder pedig nagyon dicserőleg nyilatkozik történeli műveiben a Didactica magna tartalmáról, miáltal a tanférfiak Comenius iránti érdeklődését felkeltette.

6. Azon kérdésre, vajjon a nagy férfiak alkotják-e nevezetes korszakaikat, vagy a nagy korszakok teremtik-e nagy férfiakat? Comenius élete adja a fele-

letet. T. i. a nagy emberek és a nagy korszakok egymással kölcsönös oki-
viszonyban állanak.

A 15. és 16. század felfedezései 'és találmányai: Amerika felfedezése, a nyomtatás feltalálása, a reformatió, a heliocentricus világrendszer elismerése és a természettudományok ugyanazon században megjelent művek és elterjedt eszmék, pl. Paracelsus Theophrastus, Giordano Bruno, a verolai Baco, Galileo Galilei, Melanchton, Erasmus, Alstett, Vives és Rattich művei kétségkívül nagy hatást gyakoroltak Comeniusra, a mit saját műveiből lehet biztosan következtetni; másrészt az is bizonyos, hogy Comenius a vallás, a philosophia, a pedagógia és a gyakorlati iskola terén a 18. században észlelt haladáshoz is hozzájárult, a mit Locke, Spencer, Francke, Rousseau és Basedov műveiből láthatunk. És szent igaz, a mit Komócs József ódájában mond:

Egy sötét századnak volt ő fény-bolygója,
Üldözve, kilökve saját tengelyéből;
De szelleme fényét mindenütt megóvja,
Bár nem retten vissza semmi sötétségtől.
„Tudás a szabadság szent világossága!“
Ezt hirdette szóval, szemléltette képben:
És rávilágított a népek útjára,
A tudatlanságnak sötét éjjelében.

7. Comenius szerénysége, vallásos türelme és általános emberszeretete még most is utánzásra méltó például szolgálhat. Műveiben háladatoson említi a műveket, melyek forrásaiból merített, volt tanítóit kiknél tanult és művei egyikében mondja bölcséink szavai szerint: Nem kötelességed a munkát bevégezni. de nem is áll szabadságodban, magadat alóla kivonni. Az én munkám nem tökéletes, de utódaim majd ki fogják javítani, folytatni, kiegészíteni.

A nevelés célja Comenius szerint a humanitás és a boldogság. Munkáiban gyakran találkozunk mondásokkal melyekben a vallásos türelmetlenséget kárhóztatja és az ő célja nem az, hogy keresztényeket, mohamedánokat vagy zsidókat, hanem az, hogy embereket neveljen. A vallás csak eszközül szolgál az emberszeretetre való nevelésre, de a vallás nevében az embereket gyűlölni és üldözni, bűnnek tartja Comenius.

Éppen Amsterdamban, hol akkor a gondolkozási szabadság uralkodott, hova Comenius menekült, hogy gondolatait szabadon kifejezhesse, az ottani zsidók hires hitsorsosait Uriel Acostát és Spinozzát átkozták és üldözték.

8. Comenius műveiből még azt is tanulhatjuk, hogy az emberiség hősei és legtehetségesebb tagjai, korszakuk uralkodó nézetei ellen harcolnak, a haladás mellett küzdenek és próféták módjára a jövőt sejtik és előkészítik; de másrészt azt is, hogy ennek daczára korszakuk gyermekei maradnak, és nem szabadulhatnak teljesen a korszellemtől. Comenius eszményképe és nevelészi eszközei az akkori világnézet befolyását, az anthropologia, a sociologiai tudományos ethika akkori gyenge és primitív állapotát mutatják, és az ő műveiben a scolasticismus a verbalismus szomorú nyomai megészlelhetők.

9. Comenius Morvaország és Csehországban, tehát hazájában semmi elismerésben nem részesült, sőt vallásos elveihez való hű ragaszkodása és szilárd jelleme miatt a legdurvább üldözéseknek volt kitéve. Csak azon országokban, hol a szabadság napja már egy kissé világított, mint pl. Magyarországon, Hollandiában, Angol- és Svédországban volt alkalma genialis eszméivel fellépni és szellemével a theologiai, bölcsészeti és pedagógiai tudományokat előmozdítani. Ausztria és Németországban nem volt szabad neki élni és működni, és a jelenkor, midőn róla kegyelettel megemlékszik, jóvá akarja tenni azon bűnöket, miket kora és kartársai ellene elkövettek. Mégis létezik tehát egy erkölcsös világrend. A jó mégis győz. A nagy emberek, ha életükben félre is

ismerik később mégis megismerik őket, és végül a kiérdemelt elismerésben részesülnek.

10. Végül t. olvasók, engedjék meg, hogy Comenius néhány híres kortársa születés és halálzási éve felsorolásával egy szerény kívánatot nyilváníthassak:

Theophrastus Paracelsus	1493—1541
Agricola	1594—1554
Montaigne	1525—1592
Baco ...	1561—1626
Des Cartes	1596—1650
Kaldy György	1572—1634
Pázmán Péter	1570—1634
Rattich	1571—1628
Kepler	1571—1630
Spinoza	1632—1677
Apaczai Cseri János	1619—1660
és Comenius	1592—1671

E számok azon kívánságot keltik szívemben, hogy a szülők és nevelők az ifjuság élet-, munka-, élvezet- és harczképességét annyira fejleszszék és erősítsék, hogy képesek legyenek az érzéki, s.ellemi és erkölcsi létérti küzdelemben győzedelmeskedni, mint Comenius, ki — daczára, hogy egész életét fáradhatlan munkálkodás közt tölté, sokat szenvedett és nélkülözött, a sors nehéz viszontagságai és az emberek előítéletével folytonos harczot vivott, — mégis magas életkort ért el és 79. életévében hajtá fáradt fejét örök nyugalomra.

De csak teste tért vissza az anyaföldhöz, lelke, szelleme örök időkig fog élni, és a jelenben mindenütt tartott és tartandó Comenius 300 éves jubileuma mutatja, hogy nála is érvényesülnek Dániel próféta szép szavai, melyekkel Comenius a „Didactica magna“-ban előrebocsátott felszólítását befejezi: „És a bölcsék fénylenek mint az egetnek fényessége, és a kik sokakat az igazságra visznek, miként a csillagok örökkön és örökké fénylenek.“

Léderer A.

Comenius emlékezete.

(Emlékbeszéd, felolvasta Dr. Málnai Mihály, 1892. márczius 27. az o. i. tanítóképzőben.)

A férfiú, kinek 3 százados születése napját ma ünnepelni akarjuk, nem volt hazánkfia, nem volt felekezetünk tagja, nem tartozott ama lángelmék közé, kik az újkori tudományos gondolkodást megteremtették. És mégis bámulattal és tisztelettel tekintünk e férfiúra, az üldözött felekezet főpapjára — kinek műveit míg életében számos európai és ázsiai nyelvre lefordították, kitől fejedelmek, államférfiak és parlament kértek tanácsot, tanügyi kérdésekben és ki hányatott viszontagságos élet után messze hazájától száműzetésben hajtá le fejét örök nyugalomra. Részvétél fordulunk feléje és felekezete felé mert sokat szenvedtek, lelkesedéssel méltatjuk nemes törekvéseit, mert békét és üdvöt hirdetett a zaklatott emberiségnek. Kétségen felül áll, hogy paedagogiai munkássága korszak alkotó volt, hogy jelenlegi törekvéseink jó részt az ő eszméin alapulnak. Nem volt előtte oly férfi, ki a nevelés minden kérdését oly rendszeresen és oly magas szempontokból tárgyalta mint ő. De mi nemcsak az éles elméjü paedagógust tiszteljük benne, hanem a vallásosságtól és emberszeretettől áthatott embert, ki életét az emberiség sorsának javítására szentelte, ki a nevelésben az emberi nem javításán és üdvözülésének eszközét látta és épp azért szentelte életét a nevelés nagy feladatainak.

És mi örömmel tanulunk e fenséges jellemü embertől, örömmel lelkesedünk példáján, mert igaz ugyan hogy sokat szenvedett — de halálos ágyán megnyugvással és tiszta lelkiismerettel tekinthetett végig életén, gazdag volt

az sikerekben és viszontagságokban egyaránt, de jámbor és tiszta mindvégig, megszentelve a legnemesebb törekvesek által és nem háborítva az emberiség legnagyobb csapásától: a belső lelki meghasonlástól. — Tisztes ősz alakjával úgy tűnik fel előttünk, mint a paedagogusok patriarkhája, különösen ha összehasonlítjuk Rousseau és Pestalozzi belső kételyekből mardosott kedélyével.

Szomoru korszak volt az, melyben Comenius élt, és az idők sulya nehezkedett mind rája, mind útdőzött felekezetére. A harminczéves háboru pusztításai borzasztó irtást vittek véghez a német-római birodalom területén. Nagy és gazdag vidékek pusztákká és néptelenekké váltak. Bizonytalanná vált az emberi fáradság gyümölcse, nem volt senkinek sem kedve izzadni, fáradni, mikor nem tudhatta, hogy a holnapi nap nem fosztja-e meg életével együtt vagyonától. — Rablás, gyilkosság, fosztogatás napirenden volt. A zsoldos hadseregek kifosztották a föld népét, nem tekintve felekezetet, nem tekintve barátságos vagy ellenséges területen jártak-e.

Nem csoda, ha az általános romlottságban az iskolák is aláhanyatlottak. Hiú és elbizakodott tudósokat neveltek, kik bízva latin tudományokban s igazhitűségökben, megvetették a laikus népséget is. Egymással irigy és meddő tollharczokba ereszkedtek. Babona és charlatanéria nagyon el voltak terjedve, kényelmes eszköz volt a tudatlanok kihasználására. Műveltség, származás, felekezet szerint nem csak elkülönítve éltek az emberek, hanem ádáz harcokban egymást pusztították. Nem csoda, hogy a sok szenvedés C. oly melegen érző szívét mélyen megindította. Mindenek előtt béke, nyugalomra volt szüksége a kimerült népeknek — és oly nevelésre, mely a felnövekvő ifjuság szívét a jó felé terelje, hogy e földi és a jövő életben üdve biztosítva legyen. E cél lebegett a nagy férfi szeme előtt, kinek élete folyására most egy rövid visszapillantást akarunk vetni.

Comenius Ámos János 1592-ben márcz. 28-án született Nivnitzben Magyar-Bródtól egy órányira, Morvaországban. Apja Komensky Márton vagyonos molnár volt és a morva testvérek felekezetéhez tartozott. Nem sokat tudunk gyermekkoráról, de feltehetjük, hogy itt a szülői házban ültették belé a mély vallásos erzés csiráit, melyek későbbi életében annyira kifejlődtek. Apját már 10 éves korában elvesztette és úgy látszik gyámjai nem sokat törődtek vele, mert csak 16 éves korában került a latin iskolába. Az iskola nem nagyon jó benyomást tett rá, mert elveszettnek tekinti az időt, a melyet ott töltött. Érett korban kerülván az iskolába megtudta ítélni a tanítás módját és lehet, hogy itt nyerte az első ösztönzést későbbi ped. munkásságára. A latin iskola elvégzése után az akkori kor szokása szerint több külföldi egyetemet keresett fel, járt Herbornban Nassau-ban, Heidelbergában és Amsterdamban — 1614-ben tért haza. Hat esztendő alatt 1608—1614-ig, 16 éves korától 22 éveig, meglepő rövid idő alatt fejezte be Comenius tanulmányait. És a bámulatos gyors fejlődés után, annyira kész volt, hogy rögtön megkezdhette irodalmi munkásságát, melyet aztán haláláig folytatott.

Fiatal kora miatt nem lehetett pappá, azért a morva testvérek Preraui iskoláját rá bízták. Itt volt alkalma legelőször a fölött gondolkodni, hogyan könnyíthetné meg a tanulást és két évi működésének eredménye lett egy 1616 megjelent; útmutató a latin nyelv szabályainak könnyebb megtanulására. (*Gramaticae facillioris praecepta.*)

Miután elérte a nagykorúságot 1618-ban Fulnek városába hívták meg lelkésznek és egyszersmind rábízták az iskolára való felügyeletet. Fulnek volt a morva testvérek legtekintélyesebb községe. Itt élte Comenius sokat hányatott életének legboldogabb 3 évét. Itt megis nősült. De boldogsága nem soká tartott. Már 1618-ban kitört volt a háború Csehországban, csak rövid ideig tartott a felkelők szerencséje, csakhamar fordult a koczka, a császári hadak

elárasztották Cseh- és Morvaországot is 1621-ben egy spanyol csapat Fulnek városát tűzzel vassal elpusztította.

Comenius ugyan megmenekült, de elvesztette családját, vagyonát, könyvtárát és összes kéziratait.

Ez volt kezdete ama zaklatás és üldözéseknek, melyek vége az volt, hogy több mint 30.000 munkabíró család volt kénytelen elhagyni az osztrák tartományokat.

E szorult és szomorú helyzetben pártfogója akadt C.-nek egy hatalmas morva főúr Zerotin Károly személyében, ki jószágán tárt karokkal fogadta felekezetének elűzött papjait. Hat esztendeig húzta meg magát ennek és egy másik morva főúr birtokain, de végre ezek sem védhették meg, mert rájuk és kimondatott a számkivetés. Így nem maradt hátra más, mint kivándorolni.

Lengyelországba menekült és letelepedett Lissa városában. E város C. második hazája lett, mert életének nagy részét 1628-tól 1656-ig itt e városban töltötte és sokszoros utazásaiból mindig ide tért vissza. Comeninst barátságosan fogadták Lissában. Alkalmazást talált az ottani gimnáziumban és csakhamar hozzáfogott didaktikai munkássághoz.

Itt írta meg cseh nyelven 1628 és 32 közt leghíresebb munkáját a Didactica magnat, melyet azonban csak 1657-ben adott ki nyomtatásban latin nyelven. A vágy hazája szomorú sorsán segíteni, ösztönözte e munka megírására, melyez mint maga írja, még bujdosása idején hozzá fogott. „Midőn szemünk előtt a templomok és iskolák oly siralmas pusztulása hazánkban mély fájdalom ragadta meg szívünket, de azért mégis (miért titkolnám?) azt a reményt tápláltuk, hogy Isten kegyelme talán felénk fordul egykor, ösztönözve éreztük magunkat, eszközökről gondoskodni, melyekkel az elpusztultat ismét újra alkothatnák. És úgy gondoltuk, ha Isten valaha kegyére méltat, első sorban az ifjuságnak kell segítségére sietnünk és pedig iskolák állítása által, melyek jó tankönyvekkel és világos tanmódszerrel felszereltté nének, hogy a tudomány, jó erkölcs és vallásosság tanulmányozását lehetőleg előmozdítsák.

Látjuk tehát, hogy műve által első sorban hazáján akart segíteni, és azért is írta meg eredetileg hazai nyelven. De nem maradt az elmélet terén, egymásután írta műveit és ezek közt azt is, mely egyszerre Europa szerte híres emberré tette ez a Janua lingvarum. (A nyelvek feltárt kapuja.) A munkát rövid idő alatt 12 európai és több ázsiai nyelvre lefordították. Akkori időben a szentírásen kívül nem volt könyv, mely annyira el volt terjedve mint C. műve. Új és merész volt e munka alap gondolata, rövid foglatban be akarta mutatni az egész világot és hozzá a latin nyelvet.

A Janua nem egyéb mint az emberi ismeretek egy rövid encyklopaediája. 100 fejezetre osztva rövid latin mondásokban előfordul benne: a világ teremtése, az elemek, az égboltozat, ásványok, növények, állatok, az emberi test és lélek, az emberi foglalkozások, a mesterségek, a különféle élet és társadalmi viszonyok, a különféle vallások, fejedelem és állam, béke és háború, továbbá iskola és tanító tudományok és erények, halál és temetés végre Isten gondviselése.

Látjuk tehát, hogy a nyelvvel együtt érdekes tárgyi ismereteket is ad. Minthogy a Janua kezdőknek nehéz, szerkesztett elejébe egy Tornácot (Vestibulum,) melynek 7 fejezete a következő: a dolgok tulajdonságai, állapotai, körülményei, az iskolában levő dolgok, a házban levő dolgok, a városban és a város körül levő dolgok, szerények.

Itt látjuk legelső példáját a beszéd és értelem gyakorlatoknak, itt látjuk legelőször megvalósítani az idegen nyelvek tanulásában azt a módszert, melyet ma direct módszer néven mint valami újat hirdetnek. A Janua érdemét legjobban megítélhetjük C. szavaiból: A szavakat folytonosan a dolgokkal kap-

ELSŐ MAGYAR ÁLTALANOS B I I. TŰZ-, SZÁLLITMÁNY-

KIADÁSOK.

Harmincznegyedik évi zárszámla 1891. évi január 1-től december 31-ig.

BEVÉTELEK

	forint	kr	forint	kr		forint	kr	forint
I. Tűzbiztosítás.								
ifizetett károk a viszontbiztosított rész levonása után	1520605	81			1890. évi nyeresmény-számla : maradvány			
üggőben maradt károk tartaléka	127786	98			I. Tűzbiztosítás.			
zerzési költségek a viszontbiztosított rész utáni bevétel levonásával	302436	42			Az 1890. évről áthozott készpénz díjtartalék a viszontbiztosított rész levonásával és minden megterhelés nélkül...	1763127	54	
védelmi adó és bélyegilletékek	103969	84			388.517,511 frt 41 krnyi kötött biztosítások után, valamint a f. évben lejárt díjrészekből			
ostabérek'	49174	45			levonva : törlesztett díjak			
dakozások közhasznú célokra	700	—			viszontbiztosítási díjak			
tűzbiztosítási üzletet terhelő igazgatási költségek	331474	60			lejárt viszontbiztosítási díjrészek	986.723	69	2.052.724
elhajthatlan követelések leírása	7584	22			Az 1890. évben fennmaradt tartalék üggőben volt károkért	175364	38	17263
következő évek készpénz-díjtartaléka a viszontbiztosított rész levonása után és minden megterhelés nélkül	1763217	98	4206950	30	II. Szállítmány-biztosítás.			
II. Szállítvány-biztosítás.								
ifizetett károk a viszontbiztosított rész levonásával	55531	92			Az 1890. évről áthozott díjtartalék	23063	65	
üggőben maradt károk tartaléka	11420	90			29.207,153 frt 28 kr. kötött			
zerzési költségek	24321	28			biztosítások utáni díjak	133.310	70	
szállítvány-biztosítási üzletet terhelő igazgatási költségek	9042	38			levonva : törlesztett díjak	4.098	91	
következő évek díjtartaléka a viszontbiztosított rész levonásával	18375	83	118695	34	viszontbiztosítási díjak	49.374	83	53.473
III. Jégbiztosítás.								
viszontbiztosítások és törlések	379870	32			Az 1890. évben fennmaradt tartalék üggőben volt károkért	7837	39	1107
ifizetett károk a viszontbiztosított rész levonásával	1805806	99			III. Jégbiztosítás.			
zerzési és igazgatási költségek a viszontbiztosítások utáni bevételek levonása után	234131	72			98.243,412 frt 49 krnyi kötött biztosítások utáni díjak	1978200	20	19782
elhajthatlan követelések leírása	1216	71	2421025	74	IV. Egyéb bevételek.			
1891. évi nyeresmény			459430	04	Beváltott szelvények után, valamint egyéb befolyt kamatok és árfolyamnyereség eladott értékpapírok és idegen pénznemek után	327436	97	3880
			7206101	42	Társasági házak tiszta jövedelme	(80565	05	72050

II. ÉLETBIZT

KIADÁSOK.

Huszonkilencedik évi zárszámla 1891. január 1-től december 31-ig.

BEVÉTELEK

	forint	kr	forint	kr		forint	kr	forint
örlesztett kötvények díja	140043	85			A mult évből áthozott díjtartalék			155242
szaváltott kötvényekért	227938	54			Befolyt díjak : ez évben kiállított kötvények után	477822	26	
halálesetek után kifizetett kárösszeg	701886	78			az előbbi években kiállított kötvények után	2415379	34	
lejárt kiházasítási tőkékért	492276	10			a biztosított tőke emelésére fordított nyeresmények	16685	76	290988
kiházasítási biztosításoknál haláleset következtében díjvisszatérítés	108322	07			Mult évi üggőben volt károk tartaléka			17319
üggőben levő károk tartaléka	211721	27			Illetékek			5832
járulékokért	30322	90			Kamatjövedelem			77815
viszontbiztosítási díjak	57521	98						1944377
bélyegekért	47030	12						
postai bér, postadíjak nyomtatványok, úti- és egyéb költségek	122932	35						
szociális fizetések	53283	53						
védelmi adóért	7399	58						
postai díjakért	20821	45						
zerzési és díjbehajtási költségek	176308	79						
elhajthatatlan tartozások leírása	5213	21						
			2403022	52				
díjtartalék ez év végén			16697754	72				
1891 évi nyeresmény			342996	32				
			19443773	56				

Budapest, 1891. december hó 31-én.

Ágoston József, élethbiztosítási osztályfőnök.

Harkányi Frigyes, Lévy Henrik, Ormody Vil

az évi zárszámlákat és mérlegeket megvizsgálván, azokat a törvényben és az alapszabályokban meghatározott elvek szerint

Budapest, 1892. márczius hó 17-én.

A FELÜGYE

TOSITÓ TÁRSASÁG BUDAPESTEN.

ÉS JÉGBIZTOSITASI ÜZLET.

VAGYON.

Mérleg-számla 1891. december 31-én.

TE

kr	forint	kr	forint	kr
81	2024180	58		
Elhelyezett tőkepénzek takarékpénzt. és bankoknál 1.980.000— m. kir. italmérési jog kár- talanítási 4½%-os kötv. a 97— = 1.920.600— 1.100.000— m. vasuti 4½%-os ezüst kölsönkötvény a 98.75 = 1.939.515— 375.000 lira olasz alapítv. kötvények a 89.50 = 335.625 frc — cs. a 9.35½ 156.988.59 Pesti Lloyd társ. kötvények és egyéb értékpapírok árfolyam szerint 538.671— A tisztviselői nyugdíjalap értékpapirjai árfolyam szerint — 306.000— A fenti értékpapírok után az év végéig esedékes kamatok — 40.623.24	40	19132	83	
Leszámított, visszleszámított és egyéb váltók A társaság házaiban Budapesten	556846	12		
Különbféle adósok:	1210000	—		
a) Pénzkészlet és maradványok a képviselősé- geknél — 822360	70			
b) Maradványok idegen biztosító intézeteknél... 386018	54			
Jégbiztosítási osztály folyó számlán 43086	81			
Központi pénzkészlet — 53592	95			
A következő években lejáráó díjváltók és díjkötelezvények összege — 13.239.673.26				
	3145748	56		
				9145

SITÁSI ÜZLET.

VAGYON.

Mérleg-számla 1891. december 31-én.

TE

kr	forint	kr	forint	kr
88				
Ertékpapírok ... 15.020.501 frt 44 kr. ugyanis:				
2.212,100 frtnyi m. földhitelint. 5% záloglev. 100 frtjával	2212100	—		
777,000 frtnyi m. földhitelint. 4½% zálogl. 100 frtjával	777000	—		
2.938,600 frtnyi m. földhitelint. 4% zálogl. 95 frtjával	2810670	—		
2400 frtnyi m. földhit. 5% ércz ért. zálogl. 116 frtjával	2784	—		
884,500 frtnyi magyar kir. államvasuti ezüst kölsön 4½%-os kötvények 98¾ frtjával	873443	75		
1.625,700 frtnyi magyar északkeleti vasuti 5%-os ezüst elsős. kötvények 100 frtjával	1625700	—		
1.997,900 frtnyi Budapest fővárosi 4½%-os kölsön-köt- vények 97¼ frtjával	1942957	75		
3.985,000 frtnyi m. 4% földteherm. kötv. 91½ frtjával	3646275	—		
Besztercebánya-brezovai és piski-vajdahunyadi vasuti elsős. kötvény	1123940	10		
13,450 Lire 32 c. olasz 5%-os járadék és kamatai	5630	84		
1891-ben esed. kamat és elszám. pénzküldemény	173580	39		
Jelzálog-kölsönök	198351	62		
Kötvény-kölsönök	1771470	—		
Viszontbizt. kötvény-kölsönök	15503	63		
A központ tartozása folyó számlán	355583	62		
Vezér- és főügynökségek s mások tartozásai...	419446	02		
	17954436	72		
Díjtartalék			17.055,376	—
levonva a viszontbiztosi- tási díjtartalékot			357,621.28	1669
Biztossági alap			—	230
Kiházasítási tőkék nyereménye			—	461
Függőben lévő károk tartaléka			—	211
Díjleszállításokra vonatkozó nyere- mények tartaléka			—	—
Előre fizetett díjak 1892—1894. évekre			—	—
Fel nem vett nyeremények 1890. évről			—	—
Viszontbiztosító intézetek és mások kö- vetelései			—	—
1891. évi nyeremény			—	348
				17954

GATÓSÁG:

báró Schosberger Zsigmond, gróf Zichy Nándor. Jeney Lajos, aligazgató
szülteknek és azok egyes teteleit a fő- és segédkönyvekkel teljesen megegyezőknek találtuk. mint a központi könyvezés

Ö BIZOTTSÁG:

Kacovinszky János életbiztosítási könyv

csolalban kell tanítani, hogy értelem és nyelv egyidőben gyakoroltassék ; szavak dolgok nélkül olyanok mint a héj, mag nélkül hűvely kard nélkül testnélküli árnyék, test lélek nélkül. A bölcsesség nem a szavakban, hanem dolgokban foglaltatik. Az ő intentiója tehát, hogy a Januában tárgyalt dolgokat tényleg a valóságban szemléltessük és hogy a dolgok szemléletét némileg pótolja, szerkesztette később Sárospatakon 1654-ben az Orbis pictust, mely nem egyéb, mint egy képekkel illusztrált Janua.

Bármilyen silányoknak tetszenek is nekünk e képek, mégis el kell ismernünk C. nagy érdemét, először vitte keresztül és juttatta uralomra a szemléltetés elvét, ez volt az első képeskönyv az ifjuság számára és typusa maradt minden más hasonló törekvésnek.

De Comenius nagyra törő lelkének e didaktikai munkásság nem volt elég. Lelkesedése az emberi boldogságért, nagyobb nemesebb dolgokra ösztönözte. Arról álmodozott, hogy összeállítja és rendszerbe szedi az emberi tudomány összes eredményeit és a tudományt elnevezte pansophiának. E pansophia létesítése képezte ezentúl élete fő törekvését, ez sodorta számtalan bajba és kellemetlenségbe. A pansophia alatt C. nem csak száraz encyklopédiát értett, hanem az emberi ismeretek egységes egy elvből származó, és minden kételyt kizáró összafoglalását. Mindjárt látszik, hogy e törekvését lehetetlen volt elérni, mert egy nagy és végzetes tévedésen alapult. Mert az ily összefoglalás csak akkor lehetséges, ha a tudományok ki mondták utolsó szavukat, ha minden tudomány végleges befejezést nyert, ha minden a mit kutatni lehet, tényleg fel van kutatva. Akkor lehet e végleg és örök időkre megállapított igazságokat egy végleges és egységes rendszerbe összefoglalni. Ma tudjuk, hogy ezt sohasem fogjuk elérni, hogy minden egyes tudomány előtt a fejlődés végtelen utja van feltárva — érezzük, hogy ily törekvés csak úgy valósítható meg, ha lemondunk a további kutatásról.

És mégis el kell ismernünk törekvéseinek nagy erkölcsi becsét. Mert a pansophia által a hányatott és zaklatott világnak egységes világ — és erkölcsi felfogást akart biztosítani. Mert átlátta, hogy hamis megbecsülése e világ dolgainak, a vélemények küzdelme idézi elő az ádáz harczokat ember és ember közt — és azt hitte, csakis ha a bölcsesség, vagyis a dolgok egységes és egyforma felfogása és megítélése terjed el az emberiség közt lehet biztosítani a világ békéjét és az emberiség boldogságát. Ő az emberiség nagy béke apostolai közé tartozik, idealista volt, de elítéljüke azért, hogy oly állapotról álmodozott, mely már ősidőktől fogva lelkesítette az emberiség legjobbjait?

Comenius azonban átlátta, hogy erre a nagy vállalatra gyenge az ő ereje és azért pártfogókat és munkatársakat keresett. A távol Angliában akadtak törekvéseinek buzgó hivei lelkesedéssel üdvözölték törekvéseit és barátjai kieszközölték, hogy az angol parlament 1641-ben Angliába meghívta. Nagy reményekkel indult Angliába, de csakhamar keserűn csalódott. Kitört az angol polgárháboru, a fegyverek zaja közt nem értek rá Comenius tudományos törekvéseire ügyelni. Ily körülmények közt elfogadta C—s. Geer Lajos egy gazdag hollandi ember meghívását, aki a spanyolok üldözése elől Svédországba menekült. Stokholmban találkozott Oxenstiernával a híres svéd kancellárral, a ki nagy figyelmet és érdeklődést tanúsított C. törekvései iránt. Oxenstierna arra unszolta, hogy hagyja egyelőre abban pansophisticus tanulmányait és szentelje erejét a svéd iskolaügy javítására. Hosszas rábeszélés után kénytelen kellett engedni a hatalmas kancellár kivánságának. Azt remélte, hogy sikerülnie fog a hatalmas ember pártfogását megnyernie üldözött felekezete számára és majd pansophiticus törekvéseire is nyer előbb utóbb támogatást. Így tehát letelepedett Elbing nevű kis porosz városban és ott 1648-ig, 6 éven át tartózkodott, és tankönyveket módszeres utasításokat írt a svédek számára.

Az 1648-iki wesfaliai béke megszakította összeköttetését a svédekkel. Comenius bizott a hatalmas kancellár pártfogásában, remélte, hogy a békekötés biztosítani fogja a cseh emigrationnak visszatérését hazájába. De e reményében csalódott, hiába fordult esdeklő szavaival a svéd kancellárhoz, a westfaliai békébe a morva testvérek nem lettek belefoglalva. Ily körülmények közt, midőn hivei 1648-ban püspökökké választották, visszatért Lissa városába.

Ekkor egy utolsó reménysége támadt: a hatalmas Rákóczy család. Rákóczy Zsigmond 1650-ben meghivta Sárospatakra, hogy az ottani iskolákat, újra szervezze és berendezze. Comenius elfogadta e meghívást, azt remélte, hogy sikerülnie fog, egy eszméinek megfelelő iskolát léteíteni, de azt a reményt is táplálta, hogy a Rákóczyakban, kik annyiszor fegyvert fogtak a császár ellen, hatalmas protektorokat szerezhet elnyomott felekezetének. 1650 okt.-ben kezdte meg működését. Com. egy pansophistikus 7 osztályos iskolát tervezett. A három alsó osztályt a latin nyelv megtanulásának szentelte, a 4 felső osztály a realis ismereteket közölte volna. Nagy sulyt helyezett a latin nyelvre, mert az teheti lehetővé, hogy rég elhunyt bölcsek műveiből okuljon a tanuló, világnyelvnek tekinté azt, mely a tudomány, műveltség egységét lehetővé teszi, azt is kívánta, hogy iskolájában csak latinul beszéljenek a gyermekek. Ebben is mutatkozik a nemzetekre osztott emberiség összefűzésére irányuló törekvés.

Ez előadás szük keretében meg se kísérhetem C. sárospataki működését jellemeznem, a ki bővebb felvilágosítást óhajt kénytelen vagyok utalni Lindner művére és különös Dezső Lajos könyvére C. magyarországi működéséről. Magyarországon irt műveiből különösen kettőt kell kiemelnem az Orbis pictust, melyről már volt szó és a Schola Ludust. — (Az iskola mint játék.)

Ez utóbbi iskolai szindarabok gyűjteménye, melyeket a tanulók számára irt és általok elő is adatott, mert szükségesnek tartotta, hogy a mit tanultak azt be is gyakorolják, előadják. Érdekes e munka, mert jóformán az egész világot bemutatja nekünk szinpadra hozva, és mert legszembeötlőbb módon, gyakorlatilag mutatja meg, hogy képzelte C. módszerének megvalósítását. Comenius nem valósíthatta meg terveit. Rákóczy Zs. 1654-ben meghalt és miután különösen munkatársai lanyhasága és bizalmatlansága miatt sok kellemtelensége volt, községe is haza hívta, azért 1654-ben elbucszott Magyarországtól és visszatért Lissába. Most érte el csak élte legnagyobb csapása, 1655-ben véres háboru tört ki svédok és lengyelek közt. C. és felekezete rokonszenvével a hitrokon svédok felé fordult és maga ellen ingerlé a kath. lengyeleket. Midőn a lengyelek legyőzték a svédokat Lissát is kézrekerítették 1656-ban és a várost tövéstől elpusztították, a testvéreket ki irtották vagy elűzték. C. csakis pusztá életét menthette meg, nem csak vagyonát és könyveit vesztette el, hanem összes kéziratát, 40 éves munkásság gyümölcsét. E csapást sohasem bírta kiheverni.

Teljesen kifosztva érkezett meg Amsterdamba, hol hajdani patronusa fiának Geer Lőrincz házában menhelyet talált, 14 évig élt még Amsterdamban, és élete ez utolsó éveit is szorgalmas munkásságban töltötte, 1657-ben összegyűjtötte és kiadta didaktikai munkáit 4 nagy folio kötetben. E nagyszerű munka most csak egynehány könyvtárban található. Itt irta mint 77 éves aggastyán, a sír szélén utolsó művét. Unum necesarium (az egy a mit tudni szükséges). Nem paedagogiai munka ez, hanem egész életének beszámolója, mélyen megindító rajza, reményeinek, küzdelmeinek, tévedéseinek. 1671. nov. 15-én hájtá le fejét örök nyugalomra, utolsó pilianataiban is pansophisticus törekvéseivel foglalkozott.

Comenius nagy jelentőségét kora nem eléggé méltatta. Híres ember volt, egynehány könyve Európaszerte el volt terjedve és századokig fentartotta

magát az iskolában, de az egész nevelésre vonatkozó reformatorikus törekvéseit nem értették meg. Későbbi századoknak volt fentartva, hogy kikeljen a mag, melyet ő elhintett. Sokat újra kellett felfedezni, a mire már ő is világosan ráutalt. De még ma is 300 évvel születése után nem vagyunk képesek teljes, világos és hű képet alkotni magunknak C. jelentőségéről.

Nem elég erre C. műveinek ismerete. Ismernünk kellene korának egész műveltségét és azon szálakat, melyek Comeniust korával és elődjével összekötik, ki kellene mutatni eszméinek fejlődését és hatásukat az utókor elmékedőire. Azonban a ped. története még új tudomány, eddig csak anyagot tudott összegyűjteni, de még nem képet alkotni a ped. elmélet fejlődéséről. Pedig szükséges volna, hogy a ped. is okulva elmúlt korok tapasztalatain, a jövőben biztos és tudományos rendszerré fejlődjen. Remélhető, hogy az általános érdeklődés, melylyel most mindenütt C. felé fordulnak e maradandó erdményre fog vezetni.

Nem is bocsátkozhatunk itt módszerének bővebb ismertetésébe, mer' azt nem lehet egy rövid előadás keretébe szorítani, elég ha ráutalunk ama legfőbb szempontokra, melyek didaktikai törekvéseiben vezéreltek.

Említettük, hogy Comenius paed. terveivel az ugynevezett és sokszor kigúnyolt világboldogítók közé tartozott. Valóban az a meggyőződés vezérelte. és készítette önfeláldozó munkásságra, hogy az ifjuság jobb nevelése által, meg lehet javítani az emberiség állapotát. Úgy fogta fel hogy a tudás bölcsesé teszi az embert, hogy a világ dolgainak teljes felfogása és megítélése, helyes beszélés és helyes cselekvésre is készíti az embert. De ha ez így van, akkor a tudás nem lehet csak egy néposztály a tudósok birtoka, hanem mindenkinek rangra és állapotra való tekintet nélkül, férfiak és nők egyaránt szüksége van annyi tudásra, a mennyi szükséges, hogy az ember emberré váljon.

Ez ismereteket éppen mert általánosak és mindenkire nézve szükségesek, anyanyelven kell adni. Így keletkezett a népiskola eszméje. Mindenki látogassa a népiskolát, még az is, ki később a latiniskolába jár. Határozottan kívánja, hogy a nemzet összes ifjusága 12 éves korig közös nevelésben részesüljön, csak akkor dőljön el kinek-kinek tehetsége szerint, vajjon tovább tanuljon-e. Más szavakkal kifejezve, törekvéseit a mi nyelvünkre lefordítva — úgy mondhatnók — érezte, van a nemzeti műveltségnek egy oly közös része, melylyel a nemzet az összes tagjait meg kell ismertetni. Ki ne helyeselné e felfogást?

De fent említett alapelvéből még más is következik. Ha a helyes tudás helyes cselekvésre vezet, akkor ez csak oly tudás lehet, mely mindennek az egész világnak helyes megismerésére kiterjed.

Innét származik C. ama enciklopédikus törekvése, melyről fentebb a Janua Orbis Pictus és pansophiánál említettünk. A helyes tudást pedig, melyre minden művelt embernek szüksége van hogy emberré lehessen, csak a latin nyelv segítségével lehet megszerezni és fentartani. A latin nyelv neki csak eszköz, kulcs a tudományokhoz. Azért nem elégszik meg a szavak ismertetével, hanem hangsúlyozza a dolgok ismeretét. A dolgokat azonban nem annyira könyvekből, hanem az érzékek útján szemléletből lehet megismerni.

Nem lehet itt célunk Comenius módszertani elveit részletesen felsorolni, csak rá akartam utalni azon alapeszmére, mely egész törekvésén szembe ötlük. És különösen e mai napon, mely a nagy férfiú emlékezetének van szentelve, ne kutassuk pusztán a pedagógiai lángész és tapintat nyilvánulásait, hanem érezzük az emberi nem boldogságaért hön dobogó szív lüktetését.

Szeretetével átölelte az emberiség minden nemzetét és minden felekezetet. Vallásossága nem merev betűhöz való ragaszkodás, hanem istenfélő, emberszerető önfeláldozó munkásság.

És ez önfeláldozó munkásság fénylő például szolgáljon minden tanítónak, melyet elérni ugyan nem, de utánozni mindenki törekedjen. C. példájából

szerepet és lelkesedést meríthet a tanító saját munkássága iránt. És midőn ma azt látjuk, hogy az egész művelt emberiség ma kezdi megérteni és méltatni C. ped. munkásságát, azt a biztos reményt meríthetjük, hogy el fog jönni a kor, midőn átlátni és méltatni fogják, hogy a tanítók az emberiség boldogságaért fáradozó szerény napszámosok. El fog jönni a kor, midőn e szerény, de hasznos napszámosok, a békés küzdelem harcosainak munkáját is nagyobb elismerésben fogják részesíteni.

Aforizmák Comenius műveiből.

Fordította: *Adler Simon.*

Jobb ha a gyermek játszik, mintha semmit sem tesz.

*

Míg a gyermek beszélni tanul, megengedhető, hogy gagyogjon és csevegjen; de ha már megtanult beszélni, szükséges, hogy hallgatni is tanuljon.

*

A koránérett gyermekeket sem szabad hat éves koruk előtt a nyilvános iskolába bocsájtani. Jobb visszatartani, mint siettetni őket. A fiatal szőlőtőnek, mely hirtelen nő és szőlőt terem, gyökere gyöngye és nem sokáig tartó lesz.

*

A szabály rövid, világos és igaz legyen.

*

Tanító- és tanulónak mindig egymásra kell tekinteniök. A tanító járjon elől, a tanuló kövesse őt. Valahányszor a tanuló hibát követ el, a tanító figyelmeztesse őt erre és mutassa meg neki, hogy hogyan léphet jobban nyomdokaiiba.

*

Nem célunk papagályokat képezni, melyek egyes szavakat kiejtenek, a nélkül, hogy azokat értenék, hanem értelmes teremtményeket, a föld urát, az isteni bölcsesség szemlélőjét, tanuját és tolmácsát. Ha őket szavakkal tömjük tele, ahelyett, hogy a valódi életből tanítanók, eltéveszszük az isteni gondviselés célját.

*

A szó tárgy nélkül olyan, mint a héj mag nélkül, a hüvely kard —, az árnyék test — és a test lélek nélkül.

*

A tananyagot mindig a könnyebbel kell megkezdeni és a nehezebbel folytatni.

*

Az oktatás egyik megdönthetetlen törvénye folytán az értelem- és beszédnek mindig párhuzamosan kell haladnia egymással. A tanulónak hozzá kell szoknia, hogy gondolatait valamely tárgyról oly mértékben ki tudja fejezni, mint azt felfogta. Mert ha ért valamit és kifejezni nem tudja, miben sem különbözik egy néma szobortól; ha pedig szavakat mond anélkül, hogy azokat értené, hasonlít a pabagályhoz.

*

A tanító könnyítse meg a figyelmet az által, hogy a tárgyat lehetőleg minden oldalról érzékelteti, t. i. ne csak a hallást vegye igénybe a beszéd által, hanem a látást képek bemutatása által, az érzést és szagolást pedig az által, hogy az illető tárgyakat tanítványaival megtapíntani, illetve megszagolni hagyja.

*

A tanító ne tanítsa mindazt, amit tud, hanem csak annyit a mennyit a tanuló felfoghat. A tanítónak mindenben a tanulóhoz kell lebecsátkoznia.

*

A nehézséget és fáradságot, melyek a tantárgyakkal együtt járnak, a tanító vegye önmagára, a tanulónak csak a kedvet és könnyűséget hagyja meg, hogy azokat utánozza.

*

Ütés és verés nem képes a tudományt a lélekkel megszerettetni, sőt nagyon alkalmas az iránt ellenszenvet keltetni. Hol a tudomány iránti ellenszenv betegsége észlelhető, ott nagyon gyöngéd orvossgot alkalmazunk. Ha nagy gitár, czitera, vagy lira hurjai nincsenek jól hangolva, akkor azt nem ütjük meg az ököllel, nem verik a falhoz, hanem művészettel igyekeznek azt hangolni.

*

Az alapot nagyon gondosan kell leraknunk, ha azt akarjuk, hogy az egész épület biztos legyen.

*

A tanítónak törekednie kell az alapot képező tudnivalókat növendékeivel oly pontosan és szilárdan elsajátíttatni, hogy arra aztán biztosan építhessen. Inkább jól, mint gyorsan. Eléggé siet, ki céljának megvalósítására helyes úton törekszik. Jobb ha a tanuló kezdetben lassan, de biztosan halad előre; a gyorsaság megjő, ha csak az alap szilárd.

*

Haladjunk mindig fokozatosan, soha sem egy lépésőt átugorva.

*

Ami egymásra vonatkozik egyszerre veendő, például a betűk írása és olvasása; a tárgyak és azok megnevezése; elmélet és gyakorlat.

*

Az emberi természet szabad és szereti az önkéntes cselekvést. Ennélfogva azt akarja, hogy valamely célhoz vezessék, nem pedig hogy hurczolják, taszítsák, avagy kényszerítsék. A barátságtalan, uralkodni vágyó és ütlegelő tanítók tehát ellenségei az emberi természetnek; ilyenek elnyomják és megrontják a szellemet, a helyett, hogy felemelnék és megnemesítenék. Ezért a barátságtalan természetűek maradjanak távol a tanítói hivatástól, hol mindent atyai jóakarattal kell tenni.

*

Az emberi természet szereti a változatosságot és irtózik az egyhangúságtól. Minden, amit tanítunk változatos legyen tehát.

*

Miután érzékeink a csatornák, melyeken keresztül a dolgok ismerete az észhez folyik, tehát a tanítás érzéki észleletek alapján történjék.

*

Folytonosan kell ismételnünk és vizsgálnunk

Szoktassuk a tanulókat arra, hogy a tanító szerepét is játssza, mi akként fog megtörténni, ha a tanuló mindazt, mit neki bebizonyítanak és elbeszélnek, maga is bebizonyítja és elbeszéli.

*

A tanulságot a tanuló szellemi képességéhez mérni, képezi az oktatás lelkét.

A fiatalabb korban lévőket csak oly dolgokkal kell megismertetni, melyek valamely érzék által felfoghatók.

Az érettebb korban lévőket a dolgok okaira kell rávezetnünk.

*

A erényeket kivétel nélkül be kell oltani az ifjúságba, de különösen azokat, melyeket sarkerényeknek neveznek és ezek az okosság, mértékletesség, erősség és igazságosság.

*

Kitartartást akként szerez a fiatal ember, hogy mindig foglalkozik valamivel, legyen ez komoly dolog vagy játék.

*

Az erények csak folytonos gyakorlat által szerezhetők meg.

*

A tanulókat sohasem szabad tanulnivalóval túlterhelni, különben undort és szellemi túltömöttséget fog érezni. Mert valamint nem egészségesebbek, kik sokat esznek azonknál, kik csak annyit esznek, amennyit megemészthetnek; éppen úgy nem azok lesznek tudósok, kik sokat olvasnak, hallanak és megtartanak, hanem azok, kik mindazt mit olvastak, hallottak és megtartottak, értelmükkel fel is fogták, feldolgozták, rendezték és szükség esetén gyorsan visszaidézni tudják.

A biblia elbeszélő művészete.

Irtta: dr. Stheinthal A.

(Folytatás.)

A (mult számban közölt) általános megjegyzéseket néhány példával óhajtom megvilágítani és beigazolni. Elsőnek veszem egy *összeesküvés* elbeszélését, mely kiválóan alkalmas egy előadás elevenségét feltüntetni. Egy tábori élet az és élénken emlékeztet Wallensteinra. Izrael harczban állt Damaskussal és Jehu a vitéz vezér csak imént foglalta újra vissza Gilead-Ramoth városát. Egy palota előcsarnokában együtt ül főbb tisztjeivel. Talán éppen lakmározás közben folyik a vidám beszélgetés. De szóljon maga a szentírás: (II. kir. X. IX. f.)

Elisa próféta magához hívta a próféta-ifjak egyikét és így szólott hozzá: Övezd fel derekadat, vedd kezedbe ím e korsó olajat és menj Gilead-Ramoth-ba. Ha megérkeztél, keresd fel Jehut, Nimri fiának Josáfatnak fiát, lépj elébe, szólítsd ki társai közül, vezesd a belső terembe, vedd e korsó olajat és öntsd fejére imígyen szólva: „Igy szól az Isten: Én téged Izrael királyává kenlek fel. Azután nyisd ki az ajtót, fuss, de ne késlekedjél.“ El is ment az ifjú, a prófétafi, Gilead-Ramoth-ba. A mint oda ért, íme, ott ültek a sereg tisztjei. És ő szóla: Szavam van hozzád, Vezér!“ És szóla Jehu: „Kihez közülünk?“ És ő mondá: „Hozzád, Vezér.“ Ekkor az felállott és bemene vele a házba. Ez pedig fejére önté az olajat és szólott hozzá: „Azt mondja az Ur, Izrael Istene: Az Ur népének Izraelnek királyává kenlek téged. Te sújtsad uradnak, Achabnak házát, mivelhogy én megakarom boszúlni Izabelen szolgálóimnak a prófétáknak véréért és az Ur összes szolgálóinak véréért.“ Azután kinyitá az ajtót és elmenekült. Jehu pedig kiment Urának szolgálóihoz Ezek most így szólottak hozzá: Nos! Mi baj! miért jött hozzád ez az őrzöngő? És ő felelé: Hísz ismeritek ezt az embert, meg a beszédét! Ők azonban szólottak: Lári-fári! Mondd ki csak! És ő mondá: Igy, meg így szólott hozzám: Erre nyomban vette mindegyik az ő ruháját az emelvényre teríték azt alája, megfűtták a harsonát és szólottak: Jehu a király!

Im, itt elég van az epikai terjedelemből és mégis csak kevés van elmondva, de ez a kevés is csupa élet és fantáziánknak elég tápot ad, hogy kiegészítse azt, a mi még hiányzik. Itt ül a vezér tisztjei között, kiknek jókedvük egy kissé nyers. Elibök lép, mintegy másik világból a próféta-ifju, a ki a katonákra az őrzöngő hatásával van, részben gúnyt, részben borzalmat kelt. Megjelenése nekik nagy esemény bekövetkezését jelenti, biztosabban, mint akármilyen üstökös. Egyenesen Jehu elé megy, őt szólítja meg, a nélkül, hogy megnevezné: Jehu sejti ugyan, hogy őt szólítja, de mintha nem igen tetszenék ez neki, világosabban megmondhatja vele, hogy őt érti. Jehu oly férfiakkal ült együtt, a kik eddig „az ő társai“ voltak, most, hogy a prófétát hallotta, ismét hozzájuk-megyen, de már aggodalmas lélekkel, vajjon azok, kik miként ő

„az ő Urának szolgálói“ voltak, azok akarnak-e ezentul is maradni, vagy pedig hajlandók lesznek-e elpártolni uroktól és neki meghódolni.

Ezek látják aggódó tekintetét és nem engedik magokat eltereltetni attól a gondolattól, hogy valami nagy dolog van készülóban; és a mint értesülnek a felkenetésről, emelvényt készítenek, ráterítik ruháikat, Jehu fellép, és ők hódolnak neki. Ha a homeri dalnok, vagy a Nibelung költője beszélte volna ezt el, száz meg száz versre lett volna szüksége.

Egy másik példán megakarom mutatni, mily élesen jellemez minden rövidsége mellett is a szentírás. E példa a bevezetés Jób könyvéhez. Ez szolgál mintául Göthének is legnagyobb tragoediájának bevezetéséhez, bemutatván az égi jelnetnek magasztos szépségét. Neki köszönhetjük Jób sátányának a megértését is. Jób sátányának semmi hasonlósága sincs, sem a persa Ahri-manhoz, sem a középkori ördöghez. Nem más ő, mint — a hogy Göthe is őt tekintette — Mefistofeles, a szellem, mely mindig tagad, a vádló ő, hogy közönséges szóval éljek a „szimatoló,“ ki „bejárja a földet,“ kémlelni az ő gyönyöre. Ő maga semmi rosszat sem tesz, mert nem tehet semmit sem Isten nélkül, de örül a rossznak, akárhol bukkan is reá, sőt még a legjobbon sem látja meg a jót, ő mindent igen igen rossznak talál. A mikoron őt Isten az angyalok egy gyülekezésében kérdezi: Megfigyelted-e Job szolgámat, azzal felel: „Vajjon ingyen szolgál-e neked job?“ Kémkedésének következménye a bizalmatlanság és gyanusítás. Jób jól cselekszik, nem tagadja ezt a Sátán sem, de milyen „Jób érzülete?“ ebben már tamáskodik. Hiszen igaz az, hogy Isten előtt semmi véges sem tiszta, de a sátán csak foltokat lát és azt hiszi, a legjámborabb is csak haszonlesésből jámbor.

Most gyors egymásutánban jönnek Jobhoz a szerencsétlenség hirnökei. Elveszti minden vagyonát, nyáját és szolgálait, elveszti fiait, leányait. De ő hű marad Urához. Sátán azonban még mindig nem adja fel ügyét. Azt mondja: „Bőrt bőrért! Hisz az ember az ő kedves „én“-jeért mindenit oda adja. Csak nyújtsd ki kezedet, illesd csontját és húsát, nem fog-e akkor tőled elfordulni?“ Fauston kívül alig találunk jellemzőbb kijelentést Mefistofelesi értelemben mint ezen kérdést: „Vajjon ingyen szolgál-e neked“ és ezt: „Bőrt bőrért.“ „Mit meg nem tesz az ember, hogy bőrét mentse? de csakis ezért képes mindenre, de nem vagyonáért feleségeért és gyermekeért“ így vélekedik a Sátán.

Stern Ábrahám.

LEVELEZÉS.

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

A „M. Zs. Népiskola“ a tanítók fizetésének rendezéséről foglalkozik és cikkíró az egyleti központot hívja fel, hogy lépjen aktióba. Teljesen meg vagyok győződve, hogy az egyleti központ nem huny szeműt, hol tenni hivatva van. Mem is ilyen szempontból szóllalok fel, hanem csak azért, hogy bebizonyítsam, hogy az „ördög nem oly fekete, mint amilyennek a falra festik.“

Egyetértek cikkíróval, hogy a gabella és egyéb hitközségi illetékeknek a zsidó tanítótól való beszédése — tekintve ennek anyagi helyzetét — mélfánytalan, sőt jogtalan. De már nem árulunk egy gyékényen ott, — midőn egy másik bekezdésben így szól: „Direkte ugyan nem kérnek hitközssgi adót (csak azért sem, hogy a tanító „balbosz“ ne lehessen). A közvetett adókhöz a tanítónak hozzá kell járulni, de azért ő csak „Chuz“-nak marad.“

Hát nem áll az egészen úgy. Mert mi tanítók vagy fizetjük a hitközség közvetlen és közvetett adóit és ekkor joggal megillet bennünket a „balbosz“ cím és szerep; vagy pedig ha e fizetések ellen szóllalunk fel, ne is reflektáljunk ezen szerepre. Különben is mi köze a tanítónak a rabbi-, kántor-, metsző és templomszolga szerződéséhez, a pászkasütés és ára megszabásához stb.?

Mindamellett törekednünk kell, hogy a tanító ne maradjon „Chuz“-nak. Sokkal is kevesebb vagyok, mintsem hivatva érezném magamat kartársaimat tanácsosal ellátni, de ép hivatásunk teszi kötelességünké, hogy ott és mindannyiszor álljon a zsidó tanító elő, ahol ezt társadalmi állása követeli. Mi tanítók törekedjünk, hogy hivatalunk pontos és lelkiismeretes betöltése által a „balbosz“ tiszteletét és rokonszenvét kiérdemeljük, járjunk mindenütt a jó példával elő, hassunk valamiképp azon zsidó polgártársunkra, ki a tanítót „Chuz“-nak tekinti. (Mert hála Istennek nem minden zsidó tekinti ilyennek.) Tartsuk fenn a barátság kötelékét hitközségünk minden egyes tagjával, erőnk és tehetségünktől telhetőleg mutassuk meg, hogy a zsidó tanító is képes egy életre való eszmét a hitközségi ügyekben elhinteni. Ennek mintegy természetes következménye az lesz, hogy habár nem anyagi, de szellemi hozzájárulása által „balbosz“-szá válik.

Korántsem célom magamat mintául bemutatni, de még sem hagyhatom szó nélkül, hogy önönmagamon tett tapasztalásból beszélek. Én hitközségemben sem közvetlen, sem közvetett adókat nem fizetek, de azért a hitközség minden ülésére meghívást kapok, de nemcsak azon szempontból, hogy ott mint „Strohman“ szerepeljek, hanem hogy véleményemet szabadon gyakorolhassam.

Ismerve a tanítói fizetések rendezéséről szóló törvény intenczióját, kár volna a hitközségi pótdadó törlését is törvénybe iktatni, hanem inkább igyekeznék ezt maga a tanító az említettem módszer által magáról elhárítani. Mert hát megvagyon írva a zsidó nemzetről: **קשה עֲרַף הוּא** kivel békés úton, szép szerével sokkal előbb lehet boldogulni.

Győr-Szent-Márton.

Krausz Miksa.

Az Árvaházi Egyesület Tekintetes Elnökségének Budapesten.

A helybeli tanítótestület tegnap tartott értekezletén azt határozta, hogy 60 o. é. frtnyi összeggel az árvaházi egyesület alapító tagjainak sorába lép, de azon kedvezményt kéri, hogy ezen összeget évi 6 frtjával törleszthesse.

Egyben értesitem a Tekintetes Elnökséget, hogy a gyűjtés a közönség között is serényen foly és arról e hó végén beszámolunk.

Losonczon, 1892. márczius hó 8.

Polgár József.

Tekintetes Szerkesztőség !

„A losonczy izr. hitközség, mely rendezett viszonyainál, korszerű és okoszerű haladásánál fogva immár mintaközséggé nőtte ki magát — mint bennünket értesítenek, — haladásának újabb bizonyítékát adta, midőn a folyó évi február hó 28-án tartott közgyűlésén elismert jó iskolájának tanítói részére, az utóbbi öt szolgálati év beszámításával, az ötödéves fizetési pótlékot megszavazta és azt már a folyó évben folyósítani elrendelte.

Midőn örömmel említjük, e tényt, jól esik visszaemlékeznünk arra, hogy ugyanezen hitközség négy évvel ezelőtt négy tanítójának fizetését egyenkint 100 frttal emelte. Itt tehát teljes mértékben hódolnak azon megdönthetlen igazságnak, hogy a tanító anyagi helyzetének javítása az iskola színvonalának emelésével és annak belterjes fejlesztésével szerves összeköttetésben van.

Üdvözljük Losonczt azon a téren, melyen következetesen halad, és óhajtjuk, hogy nemes példája hazai hitközségeinknél követőkre találjon!“

Ezekután maradtam a Tekintetes Szerkesztőségnek stb.

Losonczon, 1892. február hó 29-én.

K. N.

EGYLETI ÉLET.

A központi választmány márczius hó 16-án ülést tartott, melyből a következőket jelentjük:

1. Lederer Ábrahám indítványára a választmány részvényilatkozatot meneszt gróf Csáky Albin ő nagyméltóságához.

2. A „Comenius“ ünnepélyre az egyesület részéről kiküldött két tagu küldöttség még a következőkkel egészítették ki: Ózer Zsigmond, Reif Jakab, dr. Málnai Mihály és Lederer Ábrahám.

3. Öt tanítónak engedélyeztetik összesen 90 forint segély czimén.

4. Egy tanító újra vétetik fel az egyesület kötelékébe azon kötelezettséggel, hogy 20 frtot fizessen be az egyesület pénztárába mulasztott tagdíj czimén; azonkívül pedig orvosi bizonyítvánnyal tartozik igazolni, hogy egészséges. Egy vidéki tagnak azon indítványa, miszerint engedtessek el általában az időközben kilépett és azután felvételre ismét jelentkező tagoknak a mulasztott tagdíjak pótlása, minthogy ez az alapszabályok 10. §-ába ütközik, nem volt elfogadható.

5. Mint rendes tagok vétetnek fel Deutsch Zsigmond, B.-Topolyán, Klein Győző, Komárom-Szt.-Péteren és Bein Károly tanár, Budapesten.

6. Jegyzőkönyvi köszönet szavaztatik az izr. polgári iskolai tantestületnek Nagyváradon, mely az árvaalapra 50 frtot ajánlott fel sajátjából és Heilpern Benőnek Dunaszerdahelyen, a ki 10 frtot gyűjtött ugyan e célra.

7. A portómentességért a választmány m. é. decz. 27-én hozott határozata ellenében nem fog folyamodni, mivel eredmény e tekintetben nem várható.

8. Egy vidéki tag által beterjesztett neveléstani munka kiadatik a paedagogiai bizottságnak véleményezés végett.

9. Egy a nyitrai kör elnöksége által felvetett kérdés ügyében elnök illetékes fórumnál szerzett információ alapján jelenti, hogy a kör-ülésekről szóló hiteles jegyzőkönyv az 1872/23201. számú miniszteri rendelet értelmében a kir. tanfelügyelőnek bemutatandó.

Nyilatkozat.

Erdélyi Lipót tanító ur, a „Magyar-Zsidó-Népiskola“ f. évi 7. számában az orsz. m. izr. tanítóegyesület kebelében ujabbán betöltött ellenőri tisztség kérdésével kapcsolatosan, bárha nevet nem említett, egy szerkesztői megjegyzésben olyképen nyilatkozott, hogy az ott használt kifejezéseket *Csukási Fülöp* főv. tanító ur magára nézve sérelmeseknek találta.

Alulirottak, úgy is mint Csukási Fülöp ur barátai és megbizottai, kik megbizójuk jellemességéről meg vagyunk győződve, de másrésről, mert egy elkeseredett személyes harcnak elejét akartuk venni, azon felszólítással fordultunk Erdélyi Lipót kartársunkhoz, hogy szerkesztői üzenetét vonja vissza.

Ezen felszólításunkra Erdélyi Lipót ur f. hó 23-áról kelt s hozzánk intézett levelében férfias nyíltsággal kijelenti: „Én teljes tisztelettel és szeretettel vagyok e kiváló kartárs iránt és nem sértési szándékból eredtek az illető sorok.“

Erdélyi Lipót kartársunk e nyilatkozatát mi Csukási Fülöp urra nézve teljesen kielégítőnek találtuk, miért is alulirottak részünkről és megbizónk nevében is fenforgó ügyet teljesen befejezettnek nyilvánítjuk.

Budapesten, 1891-ik évi márczius hó 27-én.

Barna Jónás
Schön József

I R O D A L O M.

„**A peszáchi Hagadah**“ régi héber szövegben, házi szertartásra és iskolai használatra. Magyarra fordította, előszóval, alkalmas bevezetéssel és magyarázatokkal elátta Kondor Ignác fővárosi hittanító,

Az izraelita tanítóknak nehéz hivatásuk fáradalmaiból kétszeres adag jutott: a néptanítói és hittanítói. Mindkét téren lelkes odaadással működnek és ha anyagi helyzetük javulása legkevésbé sincs még arányban kétszeres,